

Ներպետական իրավական
պաշտպանության միջոցների հաջող
կիրառության ուղեցույց

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների հաջող կիրառության ուղեցույց

*(ընդունված է Նախարարների կոմիտեի կողմից
2013թ. սեպտեմբերի 18-ին)*

Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության
գլխավոր տնօրինություն
Եվրոպայի խորհուրդ, 2013

Ֆրանսերեն տարբերակ` Guide de bonnes pratiques en matière de voies de recours internes

Լուսանկար` կազմը© Shutterstock

© Եվրոպայի խորհուրդ, 2013թ.
Տպագրված է Եվրոպայի խորհրդում

Բովանդակություն

I. Ներածություն	5
II. Իրավական պաշտպանության միջոցի ընդհանուր բնութագիրը	11
Ա. Ազատագրկմանը վերաբերող ներպետական միջոցներ	15
III. Իրավական պաշտպանության միջոցների հատուկ բնութագրերը որոշակի մասնավոր իրադրություններին համապատասխան	15
1. Ազատագրկման օրինականությունը	16
2. Կոնվենցիայի հոդված 3-ի ենթադրյալ խախտումներին վերաբերող իրավական պաշտպանության միջոցները ազատագրկման համատեքստում”	27
Բ. Հետաքննություններ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտումների համատեքստում	35
Գ. Ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցներ վտարման դեմ	41
Դ. Իրավական պաշտպանության միջոցներ ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման դեպքում	44
IV. Իրավական պաշտպանության ներպետական ընդհանուր միջոցներ	53
Ա. Սահմանադրական գանգատներ	54
Բ. Կոնվենցիայի դրույթների ուղղակի վկայակոչումը իրավական պաշտպանության միջոցներին	

վերաբերող սովորական դատավարության
ընթացքում

62

V. Կոնվենցիայի դրույթների հաշվի առնելը
ներպետական դատարանների և
տրիբունալների կողմից

67

Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները ընդունել են ներկա ուղեցույցը սատարելու և օժանդակելու իրենց պարտավորությունների կատարմանը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի ներքո: Իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը հիմնարար է անհատական իրավունքների հարգանքի և պաշտպանության համար: Այն իրագործում է լրացուցչության սկզբունքը՝ ստեղծելով ներպետական մեխանիզմներ, որոնք պետք է սպառվեն նախքան անհատները կկարողանան դիմել Մտրաբուրգում տեղակայված վերահսկող մեխանիզմին, այն է՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին:

Արդյունավետ միջոցների կիրառումը՝ որպես արդյունք մի կողմից հնարավորություն կտա թեթևացնելու Դատարանի աշխատանքի բեռը նրան ուղղված գործերի թվի կրճատման շնորհիվ, մյուս կողմից այն փաստով, որ գործերի մանրամասն զննումը ներպետական մակարդակում կհեշտացնի նրանց հետագա քննությունը Դատարանում: Իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը այսպիսով արտացոլում է ազգային դատական համակարգերի հիմնարար դերը Կոնվենցիայի համակարգում:

Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների հաջող կիրառության ուղեցույցը ընդգծում է հիմնարար իրավական սկզբունքները, որոնք կիրառվում են արդյունավետ միջոցների նկատմամբ ընդհանրապես, և այն հատկանիշները, որ անհրաժեշտ են սպառնալից ընդհանուր միջոցների և որոշակի առանձնահատուկ իրավիճակներում կիրառվող միջոցների արդյունավետությունը: Ուղեցույցում ներկայացված առանձնահատուկ իրավիճակները առնչվում են ազատագրվման դեպքում կիրառվող իրավական պաշտպանության միջոցներին, թե՛ գործողության, օրինականության, թե՛ բանտարկության պայմանների, և թե՛ բանտարկության մեջ գտնվող անձի հետ վարվելակերպի առումով. հետաքննություններին Կոնվենցիայի հոդվածներ 2, 3-ի ենթադրյալ խախտումների համատեքստում. իրավական պաշտպանության միջոցներին վտարման և դատական որոշումների չկատարման դեպքում:

Ուղեցույցում նաև ներկայացված են դրական փորձառության օրինակներ, որոնք կարող են ոգեշնչման աղբյուր հանդիսանալ մյուս անդամ պետությունների համար:

Ուղեցույցը նաև հիշեցնում է ներպետական դատարանների ու տրիբունալների կողմից Կոնվենցիայի սկզբունքների և Դատարանի նախադեպային իրավունքի հաշվի առնելու կարևորության մասին և ուրվագծում այդ լույսի ներքո ներպետական գործունեությունը:

I. Ներածություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի հոդվածը 13-ը հաստատում է իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը՝ սահմանելով, որ, « յուրաքանչյուր ոք, ում սույն կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ, եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»։ Սա ամենակարևոր դրույթներից մեկն է, որ ընկած է Կոնվենցիայի մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգի հիմքում՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության պարտավորության մասին հոդվածի 1-ի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման մասին հոդվածի 46-ի պահանջների հետ միասին։

Նպաստելով ներպետական մակարդակում Կոնվենցիայի խախտման խնդիրների հիմնալուծմանը, իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը վճռական դեր է կատարում լրացուցչության սկզբունքի գործնական կիրառման գործում։ Կոնվենցիայի խախտման բոլոր վիճարկվող բողոքների դեպքում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրագործումը որպես արդյունք մի կողմից թույլ կտա թեթևացնել Դատարանի աշխատանքի բեռը՝ նվազեցնելով նրան ուղղված գործերի քանակը, և մյուս կողմից կհեշտացնի դրանց հետագա քննումը Դատարանի կողմից ներպետական մակարդակում գործերի մանրամասն գնումից հետո¹։ Այնուհետև, իրավական պաշտպանության և արդյունքների հետադարձ կիրառման նախատեսումը մասնավորապես նրանց, որոնք մշակված են համակարգային կամ կառուցվածքային խնդիրների հետ գործ ունենալու համար, կօգնի թեթևացնելու Դատարանի աշխատանքի բեռը՝ հնարավորություն տալով Դատարանի վարույթում գտնվող առկա բողոքարկումները լուծել ներպետական մակարդակում²։ Փաստորեն, թեև Դատարանը սովորաբար գնահատում է ներպետական միջոցների

1. Ինչպես նշված է իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների բարելավման մասին Նախարարների կոմիտեի Rec(2004)6 հանձնարարականի մեջ։
2. Ինչպես նշված է դատաքննության չափազանց երկար ձգձգումների դեմ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների մասին CM/Rec(2010)3 հանձնարարականի մեջ։

սպառվածությունը ըստ բողոքի ներկայացման ամսաթվի, այն կարող է հրաժարվել այս կանոնից, հաշվի առնելով իրավական պաշտպանության նոր միջոցների կիրառումը³: Կանխարգելող միջոցների անհամարժեք լինելու դեպքում արդյունավետ իրավական պաշտպանության իրավունքը արտացոլում է նաև, թե որքանով էական է ներպետական իրավական համակարգերի դերը Կոնվենցիայի համակարգում: Այս տեսակետից պետք է նշել, որ ի հավելումն Դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո արդյունավետ միջոցների առկայությունը հավաստիացնելու պարտավորությանը պետությունները ընդհանուր պարտավորություն ունեն լուծելու Դատարանի վճիռներում նշված խախտումների հիմքում ընկած հիմնախնդիրները⁴:

Կրկնվող գործերը ընդհանրապես բացահայտում են իրավական պաշտպանության ներպետական արդյունավետ միջոցների ձախողումը, երբ Դատարանի կայացրած վճիռները, մասնավորապես փորձնական վճիռները կամ սկզբունքային վճիռները, ցույց են տվել, որ խախտումներից խուսափելու համար անհրաժեշտ են ընդհանուր միջոցներ: Խիստ անհրաժեշտ է, որ պետությունները լիովին և անհապաղ կատարեն Դատարանի վճիռները: Ինչպես նշել է Դատարանը, եթե պետությունները չկարողանան տրամադրել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ, «անհատները մշտապես ստիպված կլինեն Ստրասբուրգի Դատարան ուղղել դիմումներ, որոնք այլ պարագայում ... պետք է առաջին հերթին քննվեին ներպետական իրավական համակարգում: Ի վերջո թե՛ ազգային, և թե՛ միջազգային մակարդակներում կարող է նվազել Կոնվենցիայի կողմից ստեղծված մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմի արդյունավետությունը»⁵:

Կարևոր է նաև, որ ներպետական դատարաններն ու տրիբունալները դատաքննություն վարելիս և դատավճիռներ ձևակերպելիս հաշվի առնեն Կոնվենցիայի սկզբունքները նկատի ունենալով Դատարանի նախադեպային իրավունքը: Դա կօգնի ապահովելու, որ ներպետական միջոցները ըստ հնարավորին արդյունավետ լինեն

3. Տե՛ս, օրինակ՝ Իջերեը ընդդեմ Թուրքիայի, դիմ. թիվ 18888/02, 2006թ. հունվարի 12-ի որոշումը, պարբերություն 72, Ֆախրետդինովը ընդդեմ Ռուսաստանի, դիմ. թիվ 26716/09, 67576/09 և 7698/10, 2010թ. սեպտեմբերի 23-ի որոշումը, պարբերություն 30, Լատակը ընդդեմ Լեհաստանի, դիմ. թիվ 52070/08, 2010թ. հոկտեմբերի 12-ի որոշումը:

4. Ինչպես նշված է վերը բերված Rec(2004)6 հասնաբարականի մեջ:

5. Տե՛ս Կուլյան ընդդեմ Լեհաստանի, դիմ. թիվ 30210/96, 2000թ. հոկտեմբերի 26-ի վճիռը, պարբերություն 155:

Կոնվենցիայի իրավունքների խախտումները շտկելիս և նպաստեն երկխոսությանը Դատարանի և ներպետական դատարանների ու տրիբունալների միջև⁶:

Կոնվենցիայի խախտումների դեմ ներպետական արդյունավետ միջոցների իրագործումը Եվրոպայի խորհրդի համար տևական մտահոգության առարկա էր, որը բարձրագույն քաղաքական մակարդակով բազմիցս համարվել է առաջնահերթ խնդիր, հատկապես Դատարանի ապագայի վերաբերյալ շարունակաբար կայացած բարձր մակարդակի համաժողովներում՝ Նախարարների կոմիտեում Եվեյցարիայի նախագահության օրոք (Ինտերլակեն, Եվեյցարիա, 2010թ. փետրվարի 18-19, Թուրքիայի նախագահության օրոք (Իզմիր, 2011թ. ապրիլի 26-27)⁷ և ՄԹ-ն նախագահության օրոք (Բրայթոն, Միացյալ Թագավորություն, 2012թ. ապրիլի 19-20): Բրայթոնի համաժողովում ընդունված հռչակագիրը, օրինակ՝ մասնավորապես արտահայտել է «Կողմ երկրների վճռականությունը ապահովելու Կոնվենցիայի արդյունավետ իրագործումը», «հաշվի առնելով ըստ անհրաժեշտության իրավական պաշտպանության հատուկ կամ ընդհանուր բնույթի նոր օրենսդրական միջոցների ներդրումը Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների ենթադրյալ խախտումների դեմ», ինչպես նաև «հնարավորություն տալով ու քաջալերելով ներպետական դատարաններին ու տրիբունալներին դատաքննություն վարելիս և դատավճիռներ ձևակերպելիս հաշվի առնել Կոնվենցիայի էական սկզբունքներն ու Դատարանի նախադեպային իրավունքը, և մասնավորապես հնարավորություն տալով վիճող կողմերին ազգային դատական ընթացակարգի սահմաններում, բայց առանց անհարկի խոչընդոտների հրավիրել ներպետական դատարանների ու ստյանների ուշադրությունը Կոնվենցիայի յուրաքանչյուր կարևոր դրույթի և Դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա»: Ի հավելումն այս երկու դրույթների Հռչակագիրը առաջարկում է Նախարարների կոմիտեին՝ «պատրաստել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների հաջող կիրառության ուղեցույց»⁸: Ուստի և Նախարարների կոմիտեն հրահանգում է Մարդու իրավունքների հարցերով ղեկավար կոմիտեին (ՄԻՂԿ) պատրաստել ուղեցույցը⁹:

6. Տե՛ս նաև Բրայթոնի հռչակագրի 12 (գ) պարբերությունը. Այս նույն բացատրությունը նաև հիմնավորում է խորհրդակցական կարծիքների համակարգի առաջարկությունը Դատարանի կողմից (Բրայթոնի հռչակագրի 12 (դ) պարբերությունը):

7. Տե՛ս Իզմիրի հռչակագրի իրագործման ծրագիրը, հատված Բ. 1 (ա):

8. Տե՛ս Բրայթոնի հռչակագրի 9. (գ) ii պարբերությունը:

Ուղեցույցը ունի երկու նպատակ: Առաջինն է՝ սահմանել հիմնարար իրավական սկզբունքներ, որոնք կվերաբերեն արդյունավետ միջոցներին, և որոշակի հատուկ իրադրությունների համար պահանջվող միջոցների և ընդհանուր միջոցների արդյունավետության հատկանիշներ: Երկրորդն է՝ բացահայտել հաջող փորձառությունը, որը կարող է ոգևորության աղբյուր ծառայել մյուս անդամ պետություններին: Մակայն հաջող փորձառության այս օրինակները ստանդարտ կադապարներ չեն: Դրանք կարող են հարմարվել միայն որոշակի իրավական համակարգերին և սահմանադրական ավանդույթներին:

Կոնվենցիայի հոդվածի 32-ի համաձայն Դատարանը վերջնական իրավասություն ունի մեկնաբանելու և կիրառելու Կոնվենցիան և նրա արձանագրությունները իր նախադեպային իրավունքի միջոցով: Նախադեպային իրավունքը, մասնավորապես Դատարանի փորձնական վճիռները կամ սկզբունքային վճիռները այս ուղեցույցի հիմնական աղբյուրն են: Նախարարների կոմիտեի կողմից Դատարանի վճիռների և որոշումների կատարման վերաբերյալ ընդունված նախնական և վերջնական որոշումները նույնպես ուղիներ են տրամադրում անհրաժեշտ ընդհանուր միջոցներին և դրական փորձառության համար, ինչպես այդ անում են Դատարանի վճիռների կատարման վերահսկողության մասին Նախարարների կոմիտեի տարեկան զեկույցները: Նախարարների կոմիտեն նաև անդադարձել է արդյունավետ միջոցի իրավունքին ներպետական միջոցների բարելավմանը վերաբերող Rec(2004)6 հանձնարարականում և դատավարությունների չափազանց երկար ընթացքին վերաբերող արդյունավետ միջոցների մասին CM/Rec(2010)3 հանձնարարականում, որին միացել է հաջող կիրառության ուղեցույցը:

Ուղեցույցը հենվում է նաև Ինտերլակենի և Իզմիրի հռչակագրերի համապատասխան մասերի իրագործման համար ձեռնարկված միջոցների մասին ազգային զեկույցների վրա, որոնք վերլուծության և հանձնարարականների առարկա են դարձել, մաս կազմելով Մարդու իրավունքների հարցերով ղեկավար կոմիտեի (ՄԻՂԿ) վերահսկման¹⁰, և անդամ պետությունների կողմից հաղորդված

9. Տե՛ս Նախարարների կոմիտեի 2012թ. մայիսի 23-ի 122-րդ նստաշրջանի որոշումը, կետ 2 ապահովել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի վերահսկման մեխանիզմի տևական արդյունավետությունը: Ուղեցույցի վրա նախնական աշխատանքները կատարվել են ընտրված նախագծային խմբի երկու հանդիպումների ընթացքում: Այնուհետև այն քննվել է Դատարանի բարեփոխման հարցերով փորձագետների կոմիտեի (DH-GDR) և Մարդու իրավունքների հարցերով ղեկավար կոմիտեի (ՄԻՂԿ) կողմից նախքան Նախարարների կոմիտեին ուղարկվելը:

ցանկացած այլ համապատասխան տեղեկատվության, այս ուղեցույցի նախապատրաստական աշխատանքների ընթացքում: Եվրոպայի խորհրդի այլ մարմինների կատարած աշխատանքը նույնպես հաշվի է առնվել: Այս կապակցությամբ անդամ պետություններին պետք է խրախուսել ըստ անհրաժեշտության խորհրդակցել Հանուն ժողովրդավարություն օրենքի միջոցով եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) և Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի (ԱԱԵՀ) հետ, ստանալ ցուցումներ և օժանդակություն իրենց ներպետական համակարգերի բարելավման համար:

Ուղեցույցը պետք է թարգմանվի, որտեղ անհրաժեշտ է, և լայնորեն տարածվի ու մասնավորապես հատկացվի հետևյալ մարմիններին ու անձանց ազգային և, այս բնագավառում իրավասություններ ունենալու դեպքում, տարածաշրջանային օրենսդրական մարմիններին,

- ընթացակարգային կամ օրենսդրական բարեփոխումների համար պատասխանատու մարմիններին, կախված ազգային տարբեր օրենսդրական համակարգերի կազմակերպումից, օրինակ՝ դատական խորհուրդներին,
- դատական մարմիններին, հատկապես ազգային գերագույն դատարաններին,
- դատարանների վարչարարության համար պատասխանատու պաշտոնյաներին՝ ներառյալ աշխատակազմերի աշխատակիցներին և որոշումների ու դատավճիռների կատարման կամ իրագործման համար պատասխանատու պաշտոնյաներին,
- արդարադատության իրագործման համար պատասխանատու կառավարական ծառայությունների համապատասխան աշխատակիցներին՝ ազգային կամ տարածաշրջանային մակարդակով,
- հանրային այլ ծառայությունների աշխատակիցներին, որոնք պատասխանատու են համապատասխան ընթացակարգերի ոչ դատական փուլի համար, մասնավորապես՝ ոստիկանությանը, քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին,

10. Տե՛ս ՄԻՂԿ-ի զեկույցը Ինտերլակենի և Իզմիրի հռչակագրերի համապատասխան մասերի իրագործման համար անդամ պետությունների ձեռնարկած միջոցներին մասին, CDDH(2012)R76 հավելված I, որը նկատի է առել Նախարարների կոմիտեն իր 1159-րդ հանդիպման ժամանակ (2013թ. հունվարի 16):

բանտերի կամ ազատագրկման այլ վայրերի համար պատասխանատու մարմիններին՝ հաշվի առնելով ազգային առանձնահատկությունները:

II. Իրավական պաշտպանության միջոցի ընդհանուր բնութագիրը

Կոնվենցիայի հոդվածը 13-ը, որը սահմանում է իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը, անդամ պետությունների վրա դնում է հետևյալ պարտավորությունները

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

Ըստ Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ այս դրույթը «սերտորեն կապված է» Կոնվենցիայի հոդված 35-ի կետ 1-ի հետ, որի համաձայն Դատարանը կարող է քննել գործը, միայն երբ սպառված կլինեն ներպետական իրավական պաշտպանության բոլոր միջոցները, քանզի «այդ կանոնը հիմնվում է Կոնվենցիայի հոդվածում 13-ում արտացոլված այն ենթադրության վրա [...], որ ներպետական համակարգում գոյություն ունի ենթադրյալ խախտումներին վերաբերող մասշտաբային աղյուսավետ միջոց»¹¹: Այնուհանդերձ, «միջոցները, որ պահանջվում է սպառել հոդված 35-ի կետ 1-ով, վերաբերում են հենց ենթադրյալ խախտումներին, հասանելի են ու բավարար»¹²:

Անուհետև պետք է նշել, որ հոդված 5-ի կետ 4-ում սահմանված պաշտպանության միջոցը, որ նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով գրկված է ազտությունից, իրավունք ունի վիճարկելու դատարանում իր կալանավորման օրինականությունը և դրա համապատասխանությունը ընթացակարգային և նյութաիրավական պահանջներին, առանձնահատուկ դրույթ է, որը հավելում է հոդված 13-ի ընդհանուր պահանջը¹³: Այս դրույթի ներքո պարտավորությունների շրջանակը

11. Տե՛ս, օրինակ՝ *Մակ Ֆարլենթը ընդդեմ Իռլանդիայի*, դիմ. թիվ 31333/06, Մեծ պալատի 2010թ. սեպտեմբերի 10-ի վճիռը, պարբերություն 107:

12. Նույն տեղում:

13. Տե՛ս *Գրետեր ընդդեմ Բելգիայի*, դիմ. թիվ 43418/09, 2013թ. հունվարի 10-ի վճիռը, պարբերություն 123. *Ա-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 3455/05, Մեծ պալատի 2009թ. փետրվարի 19-վճիռը, պարբերություն 202:

սահմանված է սույն ուղեցույցի կետ ii-ում (Փոխհատուցական միջոցներ, էջ 24): Հենց այս պատճառով էլ մեջբերված նախադեպային իրավունքը առնչվում է նաև հոդվածներ 5-ին (3)-(5) և 35-ին: Այնուհետև, Դատարանը Կոնվենցիայի հոդվածներ 2-ի և 3-ի ներքո ճանաչել է առանձնահատուկ ընթացակարգային պարտավորություններ՝ որոշակի հանգամանքներում հետաքննել տուժածների բողոքները ենթադրապալ խախտումների վերաբերյալ¹⁴:

i. «Իրավական պաշտպանության միջոցի» իմաստը ըստ հոդված 13-ի

Կոնվենցիան պահանջում է, որ «պաշտպանության միջոցը» լինի այնպիսին, որ թույլ տա իրավասու ներպետական մարմիններին քննել ըստ էության Կոնվենցիայի դրույթների համաձայն ներկայացված հայցը և տրամադրել պատշաճ փոխհատուցում¹⁵: Միջոցը արդյունավետ է միայն այն դեպքում, եթե այն հասանելի է և բավարար: Այն պետք է բավական համոզիչ լինի ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև գործնականում¹⁶ և պետք է արդյունավետ լինի ինչպես գործնականում, այնպես էլ օրենսդրական տեսակետից¹⁷ և նաև հաշվի առնի գործի առանձնահատուկ հանգամանքնրը: Մակայն դրա արդյունավետությունը պայմանավորված չէ որևէ առումով հայցվորի համար գործի նպաստավոր ելքից¹⁸:

Հոդվածը 13-ը չի պահանջում իրավական պաշտպանության միջոցի որևէ առանձնահատուկ ձև. կատարելիս իրենց պարտավորությունները պետությունները ունեն հայեցողության

14. Դատարանը նաև ճանաչել է ընթացակարգային պարտավորություններ Կոնվենցիայի 4-րդ և 8-րդ հոդվածներով, թեև դրանք չեն քննարկվում սույն ուղեցույցում. Տե՛ս համապատասխանաբար *Ռանցնըր ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 25965/04, 2010թ. հունվարի 7-ի վճիռը և *M.C.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 39272/98, 2003թ. դեկտեմբերի 4-ի վճիռը:

15. Տե՛ս *M.S.S.-ն ընդդեմ Բելգիայի և Հունաստանի*, դիմ. թիվ 30696/09, 2011թ. հունվարի 21-ի վճիռը, պարբերություն 288. *Հալֆորդը ընդդեմ Միացյալ թագավորության*, դիմ. թիվ 20605/92, 1997թ. հունիսի 25-ի վճիռը, պարբերություն 64:

16. Տե՛ս *Մակ Ֆարելյնը ընդդեմ Իռլանդիայի*, դիմ. թիվ 31333/06, 2010թ. սեպտեմբերի 10-ի Մեծ պալատի վճիռը, պարբերություն 114. *Ռիկարդի Պիզատին ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ.62361/00, Մեծ պալատի 2006թ. մարտի 29-ի վճիռը, պարբերություն 38:

17. Տե՛ս *Էլ-Մասրին ընդդեմ Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության*, դիմ. թիվ 39630/09, 2012թ. դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, պարբերություն 255. *Կուլյան ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմ. թիվ 30210/96, 2000թ. հոկտեմբերի 26-ի վճիռը, պարբերություն 152:

18. Տե՛ս *Կուլյան ընդդեմ Լեհաստանի*, նշվ. գործ, պարբերություն 157:

որոշակի աստիճան, այնուամենայնիվ վտանգված իրավունքի բնույթը ենթադրում է, որ պետությունը պարտավոր է ձեռնարկել որոշակի առանձնահատուկ միջոցներ¹⁹: Նույնիսկ, երբ որևէ մեկ միջոց ինքնին լիովին չի բավարարում հողված 13-ի պահանջները, այդ կարող է անել ներպետական օրենսդրության ներքո ձեռնարկված միջոցների համախումբը²⁰: Արդյունավետությունը գնահատելիս պետք է հաշվի առնվեն ոչ միայն պաշտոնապես հասանելի միջոցները, այլ նաև ընդհանուր իրավական և քաղաքական համատեքստը, որում դրանք գործում են, ինչպես նաև դիմողի անհատական հանգամանքները²¹:

ii. «Ներպետական մարմնի» իմաստը ըստ հողված 13-ի

Հողվածում 13-ում վկայակոչված «Ներպետական մարմինը» պարտադիր չէ, որ լինի դատական մարմին, բայց եթե այն այդպիսին չէ, նրա իրավասություններն ու տրամադրած երաշխիքները պետք է համապատասխան լինեն որոշելու համար արդյոք իր առջև առաջադրված միջոցը արդյունավետ է²²:

iii. «Խախտման» իմաստը ըստ հողված 13-ի

Հողված 13-ը չի պահանջում իրավական պաշտպանության ներպետական միջոց որևէ ենթադրյալ բողոքի վերաբերյալ անկախ այն բանից, որքանով է այն նշանակալից. խախտման բողոքը պետք է լինի վիճարկելի: Դատարանը չի տալիս վիճարկելիության որևէ սահմանում: Այնուհանդերձ նա նշում է, որ «եթե անհատը ունի վիճարկելի բողոք, որ ինքը Կոնվենցիայում ձևակերպված իրավունքների խախտման գոհ է դարձել, նա պետք է ունենա իրավական պաշտպանության միջոց ներպետական իշխանության առջև, թե՛ իր հայցը վճռելու, թե՛ ըստ հարկին բավարարում ստանալու համար»²³: Բողոքի վիճարկելիության խնդիրը պետք է լուծվի որոշակի փաստերի լույսի ներքո և բարձրացված իրավական հարցի կամ հարցերի բնույթից ելնելով: Դատարանն առաջնորդվում է տարբեր մոտեցումներով եզրակացնելու համար, որ իր առջև բարձրացված

19. Տե՛ս *Բուդանան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 15339/02 կն, 2008թ. մարտի 20-ի վճիռը, պարբերություններ 190-191:

20. Տե՛ս *Դե Սուզա Ռիբելյոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 22689/07, 2012թ. դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, պարբերություն 79, *Կուդլան ընդդեմ Լեհաստանի*, նշվ. գործ, պարբերություն 157:

21. Տե՛ս *Դորդնիքը ընդդեմ Խորվաթիայի*, դիմ. թիվ 41526/10, 2012թ. հուլիսի 24-ի վճիռը, պարբերություն 101, *Վան Օստերվիլը ընդդեմ Բելգիայի*, դիմ. թիվ 7654/76, 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, պարբերություններ 36-40:

22. Տե՛ս *Կուդլան ընդդեմ Լեհաստանի*, նշվ. գործ, պարբերություն 157:

23. Տե՛ս *Լեանդերը ընդդեմ Շվեդիայի*, դիմ. թիվ 9248/81, 1987թ. մարտի 26-ի վճիռը, պարբերություն 77:

բողոքները վիճարկելի չեն ըստ հոդված 13-ի: Այն կարող է նշել, որ դիմողների ներկայացրած փաստը չի բացահայտում «խախտման որևէ նշան»²⁴, կամ հղել այն նկատառումներին, որոնց հիման վրա նա եզրակացնում է, թե չի եղել համապատասխան դրույթի խախտում, համարելով, որ դիմողի ներկայացրած բողոքը վիճարկելի չէ²⁵:

24. Տե՛ս, օրինակ՝ *Հյուսնիյե Թեկիներ ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 50971/99, 2005թ. հոկտեմբերի 25-ի վճիռը:

25. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սևգինը և Բնջեն ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 46262/99, 2005թ. սեպտեմբերի 20-ի վճիռը:

III. Իրավական պաշտպանության միջոցների հատուկ բնութագրերը որոշակի մասնավոր իրադրություններին համապատասխան

Հոդված 13--ի ներքո ստանձնած պարտավորությունների շրջանակը մշտապես փոփոխվում է դիմողի Կոնվենցիայի հիմքի վրա ներկայացրած բողոքի բնույթից կախված: Ուստի ուղեցույցի այս բաժինը գործ ունի այն բնութագրերի հետ, որոնք պետք է բացահայտվեն ներպետական միջոցի կողմից որոշակի իրադրություններին համապատասխան, այն է՝ իրավական միջոցներ ազատագրկման համար, հետաքննություններ Կոնվենցիայի հոդվածներ 2, 3-ի ենթադրյալ խախտումների համատեքստում, միջոցներ վտարման դեմ և միջոցներ ներպետական դատարանների որոշումները չկատարելու դեպքում: Ինչ վերաբերում է դատավարությունների չափազանց երկար ընթացքի դեմ արդյունավետ միջոցներին, ապա կարելի է դիմել համապատասխան CM/Rec(2010)3 հանձնարարականին հաջող կիրառության ուղեցույցի հետ միասին:

Ա. Ազատագրկմանը վերաբերող ներպետական միջոցներ

Կոնվենցիայի հոդված 5-ի գլխավոր նպատակը անձանց պաշտպանությունն է կամայական կամ անարդարացի կալանավորումից²⁶: Պարզելու համար արդյոք որևէ մեկին «գրկել են իր ազատությունից» հոդված 5-ի իմաստով, «ելակետը պետք է լինի կոնկրետ իրադրությունը, և պետք է հաշվի առնվի չափանիշների մի ամբողջ շարք, ինչպես տեսակը, տևողությունը, հետևանքները և խնդրո առարկա միջոցառման իրագործման եղանակը»²⁷: Ազատագրկում հասկացությունը պարունակում է, թե ոչ աննշան ժամանակամիջոցով հատուկ սահմանափակ

26. Տե՛ս *Մակ Քելը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 543/03, Մեծ պալատի 2006թ. հոկտեմբերի 3-ի վճիռը, պարբերություն 30: Կոնվենցիայի հոդված 5-ի վերաբերյալ նախադեպային իրավունքի լայնածավալ վերլուծությունը տե՛ս Դատարանի Հետազոտական բաժնի կողմից հրատարակված Ուղեցույցը հոդված 5-ի մասին (Guide on Article 5):

27. Տե՛ս *Գուզարդին ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 7367/76, 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, պարբերություն 92.

տարածքում անձի կալանքի օբյեկտիվ տարրը, թե՛ այն սուբյեկտիվ տարրը, որ խնդրո առակա կալանքը օրինական կերպով չի համաձայնեցվել անձի հետ²⁸: Հետևաբար, հոդված 5-ին կարելի է դիմել բազմաթիվ իրադրություններում, օրինակ՝ հոգեբուժական կամ սոցիալական խնամքի հաստատությունում տեղավորելը²⁹, օդանավակայանների տարանցիկ գոտիներում կալանելը³⁰, ոստիկանական բաժանմունքում հարցաքննելը³¹, կամ ոստիկանության կողմից կանգնեցվելն ու խուզարկություն կատարելը³², կամ տնային բանտարկությունը³³:

Ազատագրկմանը վերաբերող ներպետական միջոցները կվերաբերեն և՛ միջոցի օրինականությանը, և՛ կալանավորման պայմաններին՝ ներառյալ վարվելակերպը կալանավայրում գտնվող անձի հետ:

1. Ազատագրկման օրինականությունը

Ընթացակարգային երաշխիքները, որ պետք է տրվեն ազատագրկված անձանց, ովքեր ձերբակալված կամ կալանավորված են քրեական հանցանք կատարելու կասկածի հիմքով, ներառում են դատավորին նրանց անհապաղ ներկայացնելու և գործը ողջամիտ ժամկետում լսելու կամ նրանց մինչև դատաքննությունը ազատ արձակելու իրավունքը, ինչպես դա նախատեսված է Կոնվենցիայի՝ հոդված 5-ի կետ 3-ում, յուրաքանչյուր անձի իրավունքը՝ որ կալանավորման օրինականության հարցը անհապաղ քննվի դատարանում, ինչպես նախատեսված է հոդված 5-ի կետ 4-ում, և անօրինական կալանավորման համար փոխհատուցում ստանալու իրավունքը, ինչպես դա նախատեսված է հոդված 5-ի կետ 5-ում:

28. Տե՛ս *Ստանը ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 36760/06, Մեծ պալատի 2012թ. հունվարի 17-ի վճիռը, պարբերություն 117:

29. Տե՛ս, օրինակ՝ *Ստանը ընդդեմ Բուլղարիայի, Շտորկը ընդդեմ Գերմանիայի*, դիմ. թիվ 61603/00, 2005թ. հունիսի 16-ի վճիռը:

30. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սմուտը ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 19776/92, 1996թ. հունիսի 25-ի վճիռը:

31. Տե՛ս, օրինակ՝ *Կրեանգան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 29226/03, Մեծ պալատի 2012թ. փետրվարի 23-ի վճիռը:

32. Տե՛ս, օրինակ՝ *Ֆոկան ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 28940/95, 2008թ. հունիսի 24-ի վճիռը:

33. Տե՛ս, օրինակ՝ *Լավենտար ընդդեմ Լատվիայի*, դիմում, թիվ 58442/00, 2002թ. նոյեմբերի 28-ի վճիռը:

i. Քրեական հանցանք կատարելու մեջ կասկածվելու հիմքով ձերբակալված կամ կալանավորված անձանց՝ անհապաղ դատավորի մոտ տանելու, գործը ողջամիտ ժամկետում լսելու կամ մինչև դատաքննությունը ազատ արձակելու իրավունքը (հոդված 5, կետ 3)

Հոդված 5-ի կետ 3-ը չի ընձեռում որևէ հնարավոր բացառություն անձին նրա ձերբակալումից կամ կալանավորումից հետո անհապաղ դատավորին ներկայացնելու պարտավորությունից³⁴: Վերանայումը պետք է կատարվի ինքնաբերաբար և չի կարող կախված լինել ազատագրված անձի ներկայացած դիմումից³⁵ խուսափելու համար այնպիսի իրադրություններից, երբ վատ վերաբերմունքի ենթարկված անձինք կարող են ի վիճակի չլինել ներկայացնել դիմում վերանայելու իրենց կալանավորումը: Նույնը կարող է վերաբերել և ձերբակալված անձանց այլ խոցելի խմբերին, ինչպես՝ հոգեկան հիվանդներն են³⁶ կամ դատավորի լեզվին չտիրապետող անձինք³⁷: Դատավորները պետք է լինեն անկողմնակալ և անկախ³⁸: Նրանք պետք է լսեն իրենց ներկայացված անձանց նախքան որոշում կայացնելը³⁹ և քննեն կալանավորումից ազատելու դիմումի իրավացիությունը⁴⁰: Եթե չկան անձի ազատագրկումը արդարացնող պատճառներ, դատավորը իրավասու է կարգադրել նրան ազատ արձակել⁴¹:

Հոդված 5-ի երկրորդ մասը, կետ 3, պահանջում է ազգային դատարաններից վերահսկել մարդկանց կալանքի տակ պահելու կարիքը նրանց ազատումը երաշխավորելու նկատառումով, եթե հանգամանքները այլևս չեն արդարացնում նրանց ազատագրկումը: Այս դրույթում սահմանված երաշխիքներին դեմ է անձին մեքենայորեն շարունակել պահել ազատագրկման մեջ: Ապացուցման պարտականությունը չի կարող լինել հետադարձ բնույթի, և կալանավորվածները պարտավոր չեն ապացուցելու, որ առկա են իրենց ազատ արձակելու պատճառները⁴²:

34. Տե՛ս *Բերգմանը ընդդեմ Էստոնիայի*, դիմ. թիվ 38241/04, 2008թ. մայիսի 29-ի վճիռը, պարբերություն 45:

35. Տե՛ս *Մակ Քեյը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 543/03, Մեծ պալատի 2006թ. հոկտեմբերի 3-ի վճիռը, պարբերություն 34:

36. Նույն տեղում:

37. Տե՛ս *Լադենսը ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմ. թիվ 11036/03, 2008թ. մարտի 18-ի վճիռը, պարբերություն 74:

38. Տե՛ս, օրինակ՝ *Բրինկատը ընդդեմ Իտալիայի*, պարբերություն 21:

39. Տե՛ս, օրինակ՝ *Շիսերը ընդդեմ Շվեյցարիայի*, պարբերություն 31:

40. Տե՛ս *Կրեյչիորը ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* պարբերություն 89:

41. Տե՛ս *Աստենովը ընդդեմ Բուլղարիայի*, պարբերություն 146:

Դրական փորձառության օրինակ

■ Հայաստանի քրեական իրավունքը տարբերություն է դնում հետաքննության ընթացքում ազատագրվման և դատավարության ընթացքում ազատագրվման միջև: Ի տարբերություն հետաքննության ընթացքում ազատագրվումից, որը կարգադրվում և երկարաձգվում է դատարանի որոշմամբ՝ ամեն անգամ ոչ ավելի, քան երկու ամսով և չի կարող տևել որոշակի ժամանակահատվածից ավելի, դատավարության ընթացքում ազատագրվման համար սահմանված չէ ժամանակի առավելագույն սահման: Եթե գործը քննող դատարանը որոշել է ազատագրել ամբաստանյալին դատավարության ընթացքում, ապա այն պարտավոր չէ դրանից հետո անդրադարձալ այդ հարցին սեփական մոտմտով: Այնուհանդերձ, Քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդվածներ 65-ի և 312-ի համաձայն՝ պաշտպանության միջնորդությամբ գործը քննող դատարանը կարող է փոխարինել ազատագրվումը այլ խափանման միջոցով: Ստրասբուրգի Դատարանը մատնանշել է, որ այդպիսի միջնորդության հարուցումը կարող է դիտվել որպես արդյունավետ միջոց այնքանով, որքանով ենթադրյալ խախտումը առնչվում է հոդված 5-ի կետ 3-ին⁴³:

ii. Կալանավորման օրինականությունը դատարանի կողմից անհապաղ քննվելու իրավունքը (հոդված 5, կետ 4)

Կոնվենցիայի հոդվածի 5-ի կետ 4-ի համաձայն «Յուրաքանչյու ոք, ով ձերբակալվման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»: Ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք իրավունք ունեն պահանջելու, որ դատարանը վերանայի ազատագրվման «օրինականության» համար անհրաժեշտ ընթացակարգային և նյութաիրավական պայմանները Կոնվենցիայի հոդվածի 5-ի կետ 1-ի իմաստով⁴⁴: Վերանայման հայցի հնարավորությունը պետք է տրամադրվի անմիջապես, երբ առնչվող անձը վերցվել է կալանքի, և, ըստ

42. Տե՛ս *Բիկովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 4378/02, Մեծ պալատի 2009թ. մարտի 10-ի վճիռը, պարբերություն 66:

43. Տե՛ս *Մարտիրոսյանը ընդդեմ Հայաստանի*, դիմ. թիվ 23341/06, 2013թ. փետրվարի 5-ի վճիռը:

44. Տե՛ս, օրինակ *Իդալովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 5826/03, Մեծ պալատի 2012թ. մայիսի 22-ի վճիռը:

անհրաժեշտության, կարող է նորից տրամադրվել հետագայում ողջամիտ ընդմիջումներով⁴⁵: Ազատագրված անձի համար հասանելի դատարանը պետք է լինի անկախ դատական մարմին⁴⁶: Եթե կա երկրորդ մակարդակի դատական ատյան, ապա այն պետք է կալանավորված անձանց սկզբունքորեն տրամադրի հայց ներկայցնելու նույն երաշխիքները, որ տալիս է առաջին ատյանի դատարանը, ապահովելով նաև դատավարությունների անցկացումը «արագ տեմպերով»⁴⁷:

Հոդված 5-ի կետ 4-ը պարունակում է հատուկ ընթացակարգային երաշխիքներ, որոնք տարբերվում են Կոնվենցիայի հոդված 6-ի կետ 1-ում նշված արդար դատավարության իրավունքից: Հատուկ երաշխիքները հանդիսանում են այս վերջին դրույթի⁴⁸, ինչպես նաև հոդված 13-ում սահմանված արդյունավետ միջոցի իրավունքին վերաբերող ավելի ընդհանուր պահանջների *lex specialis* բաղադրիչը⁴⁹: Հոդված 5-ի կետ 4-ում հիշատակված երաշխիքները պետք է լինեն դատական բնույթի և ընձեռեն որոշակի ընթացակարգային երաշխիքներ՝ խնդրո առարկա ազատագրվման բնույթին համապատասխան⁵⁰: Հոդված 5-ի 1-(գ) կետի շրջանակի տակ ընկնող անձի նախնական կալանքի տակ գտնվելու գործը պետք է քննվի դատարանի կողմից: Կալանավորվածին անձամբ կամ անհրաժեշտության դեպքում որևէ ներկայացուցչական ձևով լսելու հնարավորությունը հիմնարար երաշխիք է⁵¹: Այնուհանդերձ, հոդված 5-ի կետ 4-ը չի պահանջում, որ կալանված անձի հայցը

45. Տե՛ս *Սոլոչկոն ընդդեմ Ուկրաինայի*, Դիմ. 12275/10, 2012թ. ապրիլի 26-ի վճիռը, պարբերություն 148. *Քուրթը ընդդեմ Թուրքիայի*, 1998թ. մայիսի 25-ի վճիռը, պարբերություն 123:

46. Տե՛ս *Ստեֆենսը ընդդեմ Մալթայի (թիվ 1)*, դիմ. թիվ 11956/07, 2009թ. ապրիլի 21-ի վճիռը:

47. Տե՛ս *Կուչերան ընդդեմ Սլովակիայի*, դիմ. թիվ 48666/99, 2007թ. հուլիսի 17-ի վճիռը, պարբերություն 107. *Մատանան ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, դիմ. թիվ 18642/04, 2007թ. սեպտեմբերի 27, պարբերություն 128, գործ, որում Դատարանը դիմել է արդարադատության երրորդ մակարդակի սկզբունքին՝ քննելով ազատման դիմումը՝ 5-րդ հոդվածի 4-րդ պարբերության համաձայն:

48. Տե՛ս *Կլանսը ընդդեմ Բելգիայի*, պարբերություն 123:

49. Տե՛ս *A.-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 202, *Կլանսը ընդդեմ Բելգիայի*, պարբերություն 123:

50. Տե՛ս *Իդալովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 161:

51. Նույն տեղում:

քննվի յուրաքանչյուր անգամ, երբ նա բողոք է ներկայացնում կալանավորումը երկարաձգող որոշման դեմ⁵², թեև կա ողջամիտ ընդմիջումներով լավելու իրավունք⁵³:

Դատավարությունները պետք է լինեն մրցակցային և պետք է մշտապես ապահովեն «զենքերի հավասարություն» կողմերի միջև⁵⁴: Այն անձինք, որոնք իրավունք ունեն նախաձեռնել դատավարության անցկացում որոշելու համար իրենց կալանավորման օրինականությունը, չեն կարող արդյունավետ կերպով օգտվել այդ իրավունքից, եթե նրանք անհապաղ և ինչպես հարկն է չեն տեղեկացվել իրենց ազատագրկման պատճառների մասին⁵⁵: Նախնական կալանքի դեպքում ազատագրկված անձանց պետք է տրվի իրական հնարավորություն վիճարկելու իրենց դեմ հարուցված մեղադրանքի մանրամասները: Այս պահանջը նշանակում է, որ դատարանը պետք է լսի վկաներին⁵⁶: Այն կարող է նաև կարգադրել, որ կալանավորված անձը կամ նրա ներկայացուցիչը հնարավորություն ունենան ծանոթանալու հետաքննության թղթապանակի այն փաստաթղթերին, որոնց վրա հիմնված է մեղադրանքը⁵⁷:

Դատարանը սահմանել է սկզբունքներ, որոնք կարգավորում են մտավոր տկարություն ունեցող անձանց ազատագրկման վերահսկողությունը⁵⁸: Փաստորեն, ի հավելումն բոլոր ազատագրկվածների նկատմամբ կիրառելի երաշխիքների, հատուկ ընթացակարգային երաշխիքներ են անհրաժեշտ պաշտպանելու համար նրանց, ովքեր իրենց մտավոր խանգարումների բերումով լիովին ի վիճակի չեն հօգուտ իրենց գործելու⁵⁹: Անհատը, որը անձամբ կամ իր ներկայացուցչի միջոցով չի եղել ընդգրկված

52. St´u *Մադինաձեն և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, դիմ. թիվ 18768/05, 2010թ., մայիսի 27, պարբերություն 150:
53. St´u *Ալթինոկը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 31610/08, 2011թ. նոյեմբերի 29-ի վճիռը, պարբերություն 53. *Ջաթալը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 26808/08, 2012թ. հուլիսի 17-ի վճիռը, պարբերություն 33:
54. St´u *A.-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 204.
55. St´u *Վան դեր Լեերը ընդդեմ Նիդերլանդների*, դիմ. թիվ 11509/85, 1990թ. փետրվարի 21-ի, վճիռը, պարբերություն 28:
56. St´u *Տուրկանը և Տուրկանը ընդդեմ Մոլդովայի*, դիմ. թիվ 39835/05, 2007թ. հոկտեմբերի 23-ի վճիռը, պարբերություններ 67-70:
57. St´u *Կորնեկովան ընդդեմ Ուկրաինայի*, դիմ. թիվ 39884/05, 2012թ. հունվարի 19-ի վճիռը, պարբերություն 68:
58. St´u *Միխայլովսը ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 35939/10, 2013թ. հունվարի 22, պարբերություն 154. *Մեզլերին ընդդեմ Գերմանիայի*, դիմ. թիվ 133770/88, 1992թ. մայիսի 22-ի վճիռը, պարբերություն 22:
59. St´u *Կլաեսը ընդդեմ Բելգիայի*, պարբերություն 128:

ազատագրկմանը հանգեցնող դատավարության մեջ, հիմքեր ունի ապացուցելու, որ տեղի ունեցած դատավարությունը խախտում է հողված 5-ի կետ 4-ը⁶⁰: Բացի այդ, բանտարկությունը կհամարվի անհամապատասխան բնույթի, եթե օրենքով նախատեսված իր իրավագործությունից զրկված անհատը չի եղել տեղեկացված, որ նշանակվել է փաստաբան նրան դատարանում ներկայացնելու համար և որ նա երբևէ չի հանդիպել այդ փաստաբանի հետ⁶¹: Այն անձանց համար, ովքեր հայտարարված են իրավագործությունից զուրկ և հետևաբար չեն կարող անձամբ վերահսկել իրենց կալանավորման հարցը, գործը պետք է ինքնաբերաբար վերանայվի⁶²: Փաստորեն խիստ կարևոր է, որ անհատը ունենա դատարան ներկայանալու և անձամբ կամ իր ներկայացուցչի միջոցով դատարանի առջև լավելու հնարավորություն: Դատարանը նախատեսել է, որ այս սկզբունքները կիրառելի լինեն և այն դեպքում, երբ ազատագրկումը թույլատրված է եղել դատական մարմինների կողմից, և այն դեպքում, երբ ազատագրկման վայրում տեղավորելը եղել է մասնավոր անհատի, այն է՝ մտավոր տկարություն ունեցող անձի խնամակալի նախաձեռնությամբ և թույլատրված է եղել ոչ դատական մարմինների կողմից⁶³: Ինչ վերաբերում է բանտի հոգեբուժական բանտախցում մեկուսացմանը, թեև միջոցը կարող է համապատասխանել հողված 5-ի կետ 4-ի պահանջներին, դատավարությունը կարող է դառնալ անարդյունավետ, եթե վերահսկող մարմինը մերժի այցելել կալանման վայրը համոզվելու համար, որ դա անհամապատասխան բնույթի չէ, որը ազատագրկման օրինականության էական պայմանն է⁶⁴:

Ազատագրկված անձինք պետք է ստանան անհապաղ դատական որոշում իրենց կալանավորման օրինականության և դրա ավարտի մասին՝ անօրինականությունը ապացուցվելու դեպքում⁶⁵: Դատարանի կողմից կալանավորման օրինականության մասին արագ որոշում կայացնելու հարցը գնահատվում է ըստ այն ժամանակահատվածի, որը սկսվում է ազատման համար դիմելու

60. Տե՛ս *Վինտերվերպը ընդդեմ Նիդերլանդների*, դիմ. թիվ 6301/73, 1979թ. հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, պարբերություն 61:
61. Տե՛ս *Բեյերեն ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 30954/05, 2011թ. նոյեմբերի 29, պարբերություն 52:
62. Տե՛ս *Շտուկատուրովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 44009/05, 2008 թ. մարտի 27-ի վճիռը, պարբերություն 123:
63. Տե՛ս *Միխայլովը ընդդեմ Լատվիայի*, պարբերություն 155:
64. Տե՛ս *Կլաեսը ընդդեմ Բելգիայի*, պարբերություններ 131-134:
65. Տե՛ս *Իդայովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 154:

պահից և տևում մինչև դիմողի ազատագրկման օրինականության մասին վերջնական որոշում ընդունելու պահը⁶⁶: Անհապաղ դատական որոշման պահանջի կատարման մեջ հավաստիանալու համար պետք է ուշադրության առնել այն գործոնները, որոնց դերը համեմատելի է ողջամիտ ժամկետում դատավարություն անցկացնելու մասին Կոնվենցիայի հոդված 5-ի կետ 3-ի և հոդված 6-ի կետ 1-ի պահանջի հետ, ներառյալ ընթացակարգերի բարդությունը, նրանց կիրառումը ներպետական մարմինների, ինչպես նաև դիմողի կողմից, և որքանով դրանք բախտորոշ են վերջինիս համար⁶⁷:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Վտարման կենտրոնում կալանքի տակ վերցնելու և դրա երկարաձգման վերաբերյալ Դատարանը կարծում է, որ այն, որ Էստոնիայի ներպետական դատարանները երկու ամիսը մեկ երկարաձգում են անձի կալանավորումը գնահատելով արտաքսման հնարավորությունը և դրան հասնելու համար իշխանությունների ձեռնարկած քայլերը, դիմողի համար հանդիսանում է կարևոր ընթացակարգային երաշխիք: Իսկապես, Ելքի պարտավորության և մուտքի արգելման մասին օրենքը նախատեսում է, որ եթե հնարավոր չէ իրագործել օտարերկրացու արտաքսումը ձեռքակալումից հետո 48 ժամվա ընթացքում, անձին կարող են դատական իշխանության թույլտվությամբ պահել վտարման կենտրոնում մինչ նրա արտաքսումը, բայց ոչ ավել, քան երկու ամսով: Եթե հնարավոր չէ ի կատար ածել արտաքսումը այդ ժամանակաընթացքում, վարչական դատարանը պետք է երկարացնի կալանավորման ժամկետը յուրաքանչյուր անգամ մինչև երկու ամիս, մինչև ի կատար ածվի արտաքսումը կամ օտերերկրացին ազատ արձակվի: Այնուհետև, Վարչական դատավարության օրենսգրքի համաձայն վարչական դատավորը պետք է վարչական միջոց գործադրելու և դրա երկարաձգման թույլտվություն տա, հայտարարի, որ վարչական միջոցը արդարացի է, կամ հետ կանչի վարչական միջոցի գործադրման թույլտվությունը: Այս որոշումները կարող են բողոքարկվել: Դա նշանակում է, որ առկա է կալանավորման հիմքերի պարբերական վերահսկումը երաշխավորող իրավական պաշտպանության միջոց⁶⁸:

66. Տե՛ս *Սանկես-Ռեյսեն ընդեմ Շվեյցարիայի*, դիմ. թիվ 9862/82, 1986թ. հոկտեմբերի 21-ի վճիռը, պարբերություն 54:

67. Տե՛ս *Մոորենը ընդդեմ Գերմանիայի*, դիմ. թիվ 11364/03, Մեծ պալատի 2009թ. հուլիսի 9-ի վճիռը, պարբերություն 106:

68. Տե՛ս *Դոլինսկին ընդդեմ Էստոնիայի*, դիմ. թիվ 14160/08, 2010թ. փետրվարի 2-ի որոշումը:

■ Էստոնիայում արտաքսման ենթակա անձի նախնական ձեռքբերման համատեքստում Դատարանը համարել է, որ կալանավորման օրինականության վերահսկումը ներառված է եղել որոշման մեջ, որով կարգադրվել էր նախնական կալանքը երկու ամսով: Կալանավորման օրինականության վերահսկումը այնուհետև արտացոլված էր եղել վտարման օրինականության որոշման մեջ նույն հիմքով, որով կատարվել էր կալանավորման երկարաձգումը: Հակառակ այն բանի, որ չկար ժամկետի ամրագրված սահման դատական վերջին որոշման մեջ, Դատարանը բավարարված էր, որ Էստոնիայի Քրեական դատավարության օրենսգրքի 447(7) պարբերությունը արտաքսմանը նախորդող կալանավորման առավելագույն ժամկետը սահմանել էր մեկ տարի: Եթե ներպետական դատարանները գտնեին, որ արտաքսումը օրինական տեսակետից անհնար է դարձել, կամ եթե իշխանությունները ի վիճակի չլինեին վճռել արտաքսման հարցը ձեռքբերումից հետո մեկ տարվա ընթացքում, անձը պետք է ազատ արձակվեր: Հետևաբար Դատարանը համարել է, որ կալանավորման օրինականության վերահսկումը համապատասխան է եղել Կոնվենցիայի հոդված 5-ի 4-րդ կետին⁶⁹:

■ Ռումինիայում դատաքննության ընթացքում իրավասու դատական մարմինը ամեն 60 օրը մեկ *ex officio* (ի պաշտոնե) ստուգում է, արդյոք առկա հանգամանքները շարունակում են արդարացնել ազատազրկումը: Եթե իրավասու դատական մարմինը գտնում է, որ կալանավորումը անօրինական է կամ այլևս անհրաժեշտ չէ, նա չեղյալ է համարում միջոցը և կարգադրում է անմիջապես ազատ արձակել: Այս վճռի օրինակությունը ենթակա է բողոքարկման՝ հայց ներկայացնելու պահից երեք օրվա ընթացքում: Դատարանը որոշել է, որ կալանավորման օրինականության վերահսկումը, ինչպես դա պահանջում է Կոնվենցիայի հոդված 5-ի կետ 4-ը, ներառված է առաջին ատյանի վճռի մեջ և մեղադրանքի մասին հետագա հայտարարության մեջ, և, որ հանցանքի օրինական հաստատումը բավարար է եղել արդարացնելու համար դիմողի երկարաձգված կալանավորումը⁷⁰: Կալանավորման օրինականության վերահսկումը համարվում է արդյունավետ, եթե այն մանրամասնորեն վերլուծվում է առաջին ատյանի դատարանի կողմից և վերահսկման լրացուցիչ երաշխիք է հանդիսանում գործի բողոքարկումը, որի արդյունավետությունը չի տուժում բողոքարկման հայցի քննության տևողությունից⁷¹:

69. Տե՛ս *Տայլորը ընդդեմ Էստոնիայի*, դիմ. թիվ 37038/09, 2012թ. հունիսի 26-ի որոշումը:

70. Տե՛ս *Նեգոեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 55450/00, 2005թ. մարտի 17-ի որոշումը:

iii. Փոխհատուցման իրավունքը անօրինական կալանավորման համար (հոդված 5, կետ 5)

Կոնվենցիայի հոդված 5-ի կետ 5-ի համաձայն Տյուրքիայի Հանրապետությունը, ով, ի խախտումն սույն հոդվածի դրույթների, ձերբակալման կամ կալանավորման գոհ է դարձել, իրավունք ունի հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման: Փոխհատուցման իրավունքը ենթադրում է, որ հաստատվել է հոդված 5-ի կետերից մեկի խախտումը կամ ներպետական մարմինների, կամ հենց իր Դատարանի կողմից⁷²: Դա առաջացնում է փոխհատուցման ուղղակի և հարկադրաբար կիրառելի իրավունք ներպետական դատարանների առջև⁷³: Փոխհատուցման իրավունքը պետք է երաշխավորվի որոշակիության բավարար աստիճանով⁷⁴ և հատուցումը պետք է հնարավոր լինի թե՛ տեսականորեն⁷⁵, թե՛ գործնականում⁷⁶: Դասվելու համար արդյունավետ փոխհատուցումը անօրինական կալանավորման համար չպետք է կախյալ լինի կալանավորվածի վերջնական արդարացումից կամ իրավունքների վերականգնումից⁷⁷: Ներպետական մարմինները պետք է մեկնաբանեն և կիրառեն իրենց ազգային օրենքը առանց ծայրահեղ ձևապաշտության⁷⁸: Օրինակ թեև հոդված 5-ի կետ 5-ը չի արգելում պայմանավորվող պետություններին տրամադրել հատուցում՝ անկախ տվյալ անձի կարողությունից ապացուցելու խախտումից առաջացած վնասի փաստը, ծայրահեղ ձևապաշտությունը՝ պահանջել անօրինական կալանավորման ոչ նյութական վնասի ապացույցներ անհամատեղելի է փոխհատուցման իրավունքի հետ⁷⁹: Փոխհատուցման չափը չպետք է զգալիորեն ցածր լինի նման գործերում Դատարանի շնորհած

-
71. *St' u L. Կարտառը ընդդեմ Ռուսինիայի*, դիմ. թիվ 29723/03, 2008թ. հունիսի 3, պարբերություններ 45-46, *Սեուտան ընդդեմ Ռուսինիայի*, դիմ. թիվ 1136/05, 2012թ. նոյեմբերի 6-ի որոշումը, պարբերություն 25.
 72. *St' u N.C.-ն ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 24952/94, Մեծ պալատի 2002թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, պարբերություն 49:
 73. *St' u A.-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 229:
 74. *St' u Չիուլլան ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 11152/84, 1989թ. փետրվարի 22-ի վճիռը, պարբերություն 44:
 75. *St' u Դուրովիկը ընդդեմ Ուկրաինայի*, դիմ. թիվ 33210/07, 2009թ. հոկտեմբերի 15-ի պարբերություն 74:
 76. *St' u Չիտանը և Չիտանը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 59334/00, 2007թ. հունվարի 18-ի վճիռը:
 77. *St' u Նեյիպորուկը և Յոնկալովը ընդդեմ Ուկրաինայի*, դիմ. թիվ 42310/04, 2011թ. ապրիլի 21-ի վճիռը, պարբերություն 231:
 78. *St' u Հուսամանը և Սեուտը ընդդեմ Բելգիայի*, դիմ. թիվ 22945/07, 2009թ. մարտի 17-ի վճիռը, պարբերություն 44:

փոխհատուցումից⁸⁰: Վերջապես, նախնական կալանքի ժամանակահատվածի հաշվարկումը տույժի դիմաց չի հավասերեցվում փոխհատուցմանը ըստ հոդված 5-ի կետ 5-ի⁸¹:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Ռումինիայի Քրեական դատավարության օրենսգրքի 504 հոդվածը նախատեսում է փոխհատուցում անօրինական կալանավորման համար: Այս դրույթի համաձայն փոխհատուցման իրավունքով օժտված են հետևյալ անձինք՝ դատապարտված անձը՝ արդարացման դեպքում. անօրինական կերպով ազատազրկված անձը կամ, որի ազատությունը անօրինական կերպով սահմանափակվել է. կամ անձը, որը ազատազրկվել է օրենսդրությամբ նախատեսված սահմանափակման ժամկետը լրանալուց հետո, համաներմամբ կամ հանցանքի ապաքրեականացման դեպքում: Ազատազրկման կամ ազատության անօրինական սահմանափակման փաստը պետք է ուր հարկն է հաստատվի՝ ազատազրկման կամ սահմանափակման միջոցը չեղյալ հայտարարող դատախազի կարգադրությամբ, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին դատախազի կարգադրությամբ կամ ազատազրկման կամ ազատության սահմանափակման միջոցը չեղյալ հայտարարելու մասին դատարանի որոշմամբ կամ արդարացման կամ քրեական դատավարության դադարեցման մասին վերջնական վճռով: Դատարանը համարել է, որ իրավական պաշտպանության այս միջոցը արդյունավետ է, եթե առկա է կալանավորման անօրինականության սկզբնական հայտնաբերում, որ ընկած է Սահմանադրական դատարանի այն կարծիքի հիմքում, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթները պետք է մեկնաբանվեն որպես դատավարական սխալների բոլոր ձևերը ներառող, և որ միտում կա դատարանների կողմից դիմել Քաղաքացիական օրենսգրքի քրեական պատասխանատվության մասին հոդվածներ 998-ին և 999-ին և ուղղակիորեն Կոնվենցիայի հոդված 5(5)-ին լրացնելու համար Քրեական դատավարության օրենսգրքի բացերը⁸²: Դատարանը այնուամենայնիվ նշեց, որ հարցականի տակ չի դնում

79. Տե՛ս *Դաներ ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ. 9411/05, 2010թ. սեպտեմբերի 2-ի վճիռը, պարբերություններ 34-35:

80. Տե՛ս *Գանենս ընդդեմ Մոլդովայի*, դիմ. թիվ 2474/06, 2011թ. մայիսի 17-ի վճիռը:

81. Տե՛ս *Վրոխը ընդդեմ Լեհաստանի (2)*, դիմ. թիվ 33475/08, 2011թ. մայիսի 10-ի վճիռը, պարբերություն 32:

82. Տե՛ս *Տոմուկետը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 1558/05, 2010թ. նոյեմբերի 16-ի որոշումը:

այս միջոցի անարդյունավետության մասին իր նախորդ դիտարկումները, երբ ազատագրկման անօրինականության փաստը նախապես չի հայտնաբերվել⁸³:

■ Սլովակիայի Պետության պարտավորության մասին օրենքը վերաբերում է պետական մարմինների կողմից պատճառած նյութական և ոչ նյութական վնասների փոխհատուցման հայցերին՝ ներառյալ նախնական կալանքի տակ պահելու համատեքստում: Վնասների վերաբերյալ հայցերը ընկնում են ընդհանուր դատարանների իրավասության տակ: Բացի այդ, Սահմանադրության հոդված 127-ը նախատեսում է նաև մի այլ ընթացակարգ, որը նույնպես կարող է մասնավորապես հանգեցնել Կոնվենցիայի հոդված 5-ի 1-4 կետերում սահմանված իրավունքների խախտման պատճառով հասցված վնասի փոխհատուցման հատկացմանը: Դատարանը եզրակացրել է, որ որոշակի իրադրություններում այս երկու ներպետական իրավական դրույթների համակցումը եղել է համատեղելի Կոնվենցիայի հոդված 5(5)-ի պահանջների հետ⁸⁴:

iv. Անհայտ կալանավորում

Որևէ անձի անհայտ կալանավորումը Կոնվենցիայի հոդված 5-ի առանձնապես ծանր խախտում է⁸⁵: Կալանավորող մարմինների վրա է դրված այն պարտավորությունը, որ հայտնեն կալանավորվածի գտնվելու վայրը: Դատարանը համարում է, որ հոդված 5-ը պետք է դիտվի որպես պահանջ իշխանություններից Տձեռնարկել արդյունավետ միջոցներ՝ անհայտանալու վտանգից պաշտպանելու ու կատարել անհապաղ և արդյունավետ հետաքննություն վիճարկման հայցով՝ անձի ձերբակալման և դրանից հետո նրա անհայտացման մասին⁸⁶: Ավելին, Տեթե որևէ անձի հարազատները վիճարկման հայց են ներկայացնում, որ նա անհայտացել է իշխանությունների միջատությանը, իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի հասկացությունը ըստ հոդված 13-ի ի լրումն ըստ հարկին փոխհատուցման վճարման,

83. Տե՛ս *Տոմուլտը ընդդեմ Ռումինիայի, Օզիկան ընդդեմ Ռումինիայի*, թիվ 24708/03, 2010թ. մայիսի 27, պարբերություն 56; *Դեզերատուն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 35104/02, 2010թ. հուլիսի 6, պարբերություն 59:

84. Տե՛ս *Լոյկան ընդդեմ Սլովակիայի*, դիմ. թիվ 16502/09, 2012թ. հոկտեմբերի 9-ի որոշումը:

85. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սպլախանովան և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմումներ. թիվ 2944/06, 50184/07, 332/08 և 42509/10, 2012թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, պարբերություն 132:

86. Տե՛ս *Քուրտը ընդդեմ Թուրքիայի*, 1998թ. մայիսի 25-ի վճիռը, պարբերություն 124:

ներառում է մանրամասն և արդյունավետ հետաքննություն, որն ունակ է հանգեցնել անհայտացման համար պատասխանատուների բացահայտմանը և պատժին, և որի ընթացքը արդյունավետ կերպով հասանելի է անձի հարազատներին!։ Դատարանը համարում է, որ Տայս իմաստով հոդված 13-ի պահանջներն ավելի լայն են, քան հոդված 5-ով պայմանավորվող պետությունների ստանձնած պարտավորությունները՝ արդյունավետ կերպով հետաքննելու անձի անհայտացումը, որը ըստ առկա փաստերի գտնվել է իրենց հսկողության տակ և որի ապահովության համար նրանք համապատասխանաբար պատասխանատու են!⁸⁷:

2. Կոնվենցիայի հոդված 3-ի ենթադրյալ խախտումներին վերաբերող իրավական պաշտպանության միջոցները ազատագրկման համատեքստում"

Կոնվենցիայի հոդված 3-ի խախտումների մասին պնդումներին վերաբերող իրավական պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունը գնահատելու համար՝ ազատագրկման համատեքստում, որ կարող է վերաբերել կա՛մ կալանավորման անբավարար պայմաններին, կա՛մ ազատագրկված անձի հետ վարվելուն, Դատարանը նշել է, որ հարցն այն է, թե կարո՞ղ է անձը ստանալ ուղղակի և համապատասխան հատուցում⁸⁸. և, որ այդպիսի հատուցումը չպետք է իրենից ներկայացնի միայն իրավունքների անուղղակի պաշտպանություն, ինչը նշանակում է, որ պաշտպանության միջոցը պետք է ուղղակիորեն հասանելի լինի կալանավորված անձին⁸⁹: ՏԿանխարգելող և հատուցողական միջոցները պետք է գոյակցեն և լրացնեն միմյանցի⁹⁰. բացառապես

87. Տե՛ս *Քուրտը*, պարբերություն 140, *Էրը և այլը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 23016/04, 2012թ. հուլիսի 31-ի վճիռը, պարբերություն 111 և *Թիմուրտասը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 23531/94, 2000 թ. հունիսի 13-ի վճիռը, պարբերություն 111:

88. Տե՛ս *Տորեջանին և այլը ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 43517/09, 2013թ. հունվարի 8-ի փորձնական վճիռը, պարբերություն 50:

89. Տե՛ս *Մանդիչը և Յուլիչը ընդդեմ Սլովենիայի*, դիմ. թիվ 5774/10 և 5985/10, 2011թ. հոկտեմբերի 20-ի վճիռը, պարբերություն 107: Այս գործում Դատարանը նշեց, որ այն դեպքում, երբ բանտարկյալի տեղափոխման վերաբերյալ դիմումը, որևէ հիմքով, մասնավորապես բանտի գերբնակեցվածության պատճառով, կարող է բավարարվել միայն բանտի իշխանությունների կողմից, այդպիսի միջոցը ուղղակիորեն հասանելի չէ դիմողի համար և չի կարող հետևաբար համարվել արդյունավետ:

90. Տե՛ս *Անանը և այլը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմումներ. թիվ 42525/07 և 60800/08, 2012թ. հոկտեմբերի 10, պարբերություն 98:

հատուցողական միջոցը չի կարող բավարար համարվել: Իշխանությունների կողմից կալանավորված անձանց վերաբերյալ փաստորեն կարող է ծագել ուժեղ կանխավարկած, որ այդպիսի կալանավորման ընթացքում տեղի են ունեցել վնաս հասցնելու կամ մահվան դեպքեր, և այս փաստերի ապացուցման պարտավորությունը դրվում է իշխանությունների վրա, որոնք պետք է տան բավարար և համոզիչ բացատրություն⁹¹:

i. Կանխարգելող միջոցներ

Դատարանը համարում է, որ փոխհատուցման օպտիմալ տեսակն այն է, որ անհապաղ կասեցվի իրավունքի խախտումը և հետևաբար անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը⁹²: Պաշտպանության միջոցը պետք է արդյունավետ լինի գործնականում, այսինքն այն պետք է կարողանա կանխել ենթադրյալ խախտման շարունակումը և երաշխավորել, որ դիմողի բանտարկության նյութական պայմանները կբարելավվեն⁹³: Այս սկզբունքը կիրառելի է նաև հոգեբուժական բանտախցում պահելու պայմաններին նկատմամբ⁹⁴: Կոնվենցիայի հոդված 3-ի դրույթների ենթադրյալ խախտումների ավելի մասնավոր դեպքերում, որ վերաբերում են լուրջ հիվանդությամբ տառապող բանտարկյալի բավարար խնամքի պակասին, կանխարգելող միջոցը պետք է երաշխավորի ուղղակի և ժամանակին տրվող օգնության հասանելիությունը⁹⁵: Այդպիսի օգնություն տրամադրելու ժամկետների արագությունը կախված է առողջական խնդրի բնույթից: Այն ավելի անհապաղ է, եթե կա մահվան կամ առողջությանը անուղղելի վնաս հասցնելու վտանգ⁹⁶:

91. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սալմանը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 21986/93, Մեծ պալատի 2000 թ. հունիսի 27-ի վճիռը, պարբերություն 100:

92. Տե՛ս *Տորեջանին և այլք ընդդեմ Բուալիայի*, պարբերություն 96:

93. Տե՛ս հետևյալ գործերը՝ *Տորեջանին և այլք ընդդեմ Բուալիայի*, պարբերություն 55. *Սենբաուերը ընդդեմ Նորվաթիայի* (որոշում), դիմ. թիվ 73786/01, 2004թ. փետրվարի 5. *Նորբերտ Միկոբսկին ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմ. թիվ 17599/05, պարբերություն 116, 2009թ. հոկտեմբերի 22. *Մանդիչը և Յովիչը ընդդեմ Սլովենիայի*, պարբերություն 116:

94. Տե՛ս *Պարասցինեոնին ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 32060/05, 2012թ., մարտի 13, պարբերություն 38:

95. Տե՛ս *Չուպրակովս ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 8543/04, 2012թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, պարբերություն 50. *Կադիկիսը ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 62393/00, 2006թ. մայիսի 4-ի վճիռը, պարբերություն 62. *Գոզինաշվիլին ընդդեմ վրաստանի*, դիմ. թիվ 47729/08, 2011թ. հոկտեմբերի 4-ի վճիռը, պարբերություն 49:

96. Տե՛ս *Չուպրակովս ընդդեմ Լատվիայի*, պարբերություններ 53-55:

Միջոցի իրավական բնույթը վճռորոշ չէ: Օրինակ՝ նկատվել է, որ որոշակի հանգամանքներում վարչական միջոցները կարող են արդյունավետ լինել⁹⁷: Բողոքարկման վարույթի համար պատասխանատու մարմինը պետք է իրավասու լինի ստուգելու ենթադրյալ խախտումը: Մարմինը պետք է լինի անկախ, ինչպես մշտադիտման անկախ խորհուրդները Միացյալ Թագավորությունում կամ Բողոքարկման հանձնաժողովը (*beklagcommissie*) Նիդերլանդներում: Վերահսկող մարմինը պետք է նույնպես լիազորություն ունենա հետաքննելու բողոքները դիմողի մասնակցությամբ և արձակելու պարտադիր և հարկադրաբար կիրառելի որոշումներ⁹⁸:

Այնուհետև, բանտարկյալների նկատմամբ կիրառվող կարգապահական միջոցառումների հետ կապված նշվում է, որ իրավական պաշտպանության միջոցը, որը չի կարող ժամանակին արդյունք տալ, ոչ համարժեք է և ոչ էլ արդունավետ, և ի տես պատժախցում բանտարկության ծանր հետևանքների՝ արդյունավետ միջոցը պետք է հնարավորություն տա բանտարկյալին դատարանում վիճարկելու այդ միջոցառման թե՛ ձևը, թե՛ էությունը, հետևաբար և նրա պատճառները⁹⁹: Դիմողը իրավունք ունի այդ պատժամիջոցի դեմ ունենալու իրավական պաշտպանության միջոց կամ դրա իրագործումից առաջ կամ դրա ընթացքում¹⁰⁰, ուստի և միջոցը պետք է որոշ երաշխիքներ ունենա անհապաղության տեսակետից¹⁰¹:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Հունաստանում Քրեակատարողական օրենսգիրքը և Քրեական դատավարության օրենսգիրքը վերապահում են բազմազան միջոցներ, որոնք բանտարկյալին թույլ են տալիս բողոք ներկայացնելու իր անձնական վիճակի¹⁰² և մասնավորապես

97. *Sté u Sորեջանին և այլք ընդդեմ իտալիայի*, նշվ. գործ, պարբերություն 51 և *Նորբերտ Սիկորսկին ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմ. թիվ 17599/05, 2009թ. հոկտեմբերի 22, պարբերություն 111:
98. *Sté u վերը նշված Անանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործը, պարբերություններ 215-216:
99. *Sté u Պայեն ընդդեմ Ֆրանսիայի* գործը, դիմ. թիվ 19606/08, 2011թ. հունվարի 20, պարբերություն 133:
100. *Sté u Քինանը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 27229/95, 2001թ. ապրիլի 3, պարբերություն 127.
101. *Sté u*, օրինակ *Պլաթերը ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմումներ թիվ 48337/09 և 48337/09, 2011թ. նոյեմբերի 10, պարբերություններ 75-76, գործ, որում Դատարանը գգտավ, որ գոյություն ունեցող միջոցները թույլ չեն տվել դատավորին միջամտելու նախքան պատժամիջոցը ուժի մեջ կմտնել:

բժշկական խնամքի պակասի պատճառով իր առողջության ենթադրյալ վատթարացման կապակցությամբ¹⁰³: Քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 572-ը նախատեսում է դիմելը դատավճիռների կատարման և անվտանգության ապահովման միջոցառումների կիրառման համար պատասխանատու դատախազին, որից պահանջվում է այցելել բանտ շաբաթը մեկ անգամ: Այնուհետև, Քրեակատարողական օրենսգրքի հոդվածներ 6-ը և 86-ը ճանաչում են բանտարկյալի իրավունքը՝ դիմելու Բանտային խորհրդին և անհրաժեշտության դեպքում ներկայացնել հայց դատավճիռների կատարման համար պատասխանատու դատարանին: Այնուամենայնիվ, Դատարանը նշել է, որ այս միջոցները չեն կարող վերաբերել դիմողի բողոքին այն գործերում, երբ դիմողը սուկ չի գանգատվում իր անձի վիճակից, այլ նաև բողոքում է բանտի պայմաններից, որոնք առնչվում են ընդհանուր խնդիրներին և վերաբերում են բոլոր բանտարկյալներին¹⁰⁴:

■ Ֆրանսիայում Կոնվենցիայով տրված բանտարկյալի՝ իրավունքները խախտող որոշումների բողոքարկում ընձեռող իրավական պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունը կախված է այդպիսի որոշումները (ինչպես բանտարկյալներին մենախցում բանտարկելը, հաճախակի տեղափոխումները, կրկնվող խուզարկությունները) վարչական դատարանների վերահսկողությանը արագացված ընթացակարգերի միջոցով ներկայացնելուց, որոնց կհետևի, եթե տեղին է, որոշման բեկանումը¹⁰⁵:

■ Ռումինիայում 2003թ. հունիսից Կառավարության արտակարգ հրամանագիր No. 56/2003-ով սահմանվել է հնարավորություն հայց ներկայացնել դատարաններին բանտային իշխանությունների որևէ գործողության դեմ: Հրամանագիրը հետագայում փոխարինվել է

102. *Sté u Մաթլումը ընդդեմ Հունաստանի*, դիմ. թիվ 48883/07, 2012թ. ապրիլի 24, պարբերություններ 48-50; *Յիվիսը ընդդեմ Հունաստանի*, դիմ. թիվ 11553/05, 2007թ. դեկտեմբերի 6, պարբերություն 19:
103. *Sté u Նիծիծկին ընդդեմ Հունաստանի*, դիմ. թիվ 11677/11, 2012թ. դեկտեմբերի 4, պարբերություններ 37-40:
104. *Sté u Նիսիտտիսը ընդդեմ Հունաստանի*, դիմ. թիվ 34704/08, 2011թ. փետրվարի 10, պարբերություն 29. *Սամարսը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, դիմ. թիվ 11463/09, 2012 թ. փետրվարի 28, պարբերություն 48. *Մաթլումը ընդդեմ Հունաստանի*, պարբերություն 49. *Նիծիծկին ընդդեմ Հունաստանի*, պարբերություն 41:
105. *Sté u Քիդերը ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 39364/05, 2009թ. հուլիսի 9, պարբերություն 140. *Ալբորեոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 51019/08, 2011թ. հունվարի 20, պարբերություն 185. *Պայեն ընդդեմ Ֆրանսիայի* դիմ. թիվ 19606/08, պարբերություն 122. *Էլ Շեննավին ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 51246/08, 2011թ. հունվարի 20, պարբերություն 57:

Օրենք թիվ 275/2006-ով: Ինչ վերաբերում է բանտարկյալի դիմումին այն մասին, որ բանտարկյալները չեն ստանում բավարար խնամք, սնունդ, բժշկական օգնություն, գրկված են նամակագրության իրավունքից կամ այլ իրավունքներից, Դատարանը վճռեց, որ բողոքը ներկայացնում է մի արդյունավետ պաշտպանության ներպետական միջոց¹⁰⁶: Այս միջոցը համարվել է արդյունավետ նույնիսկ այն իրադրությունում, երբ Հրամանագրի ուժի մեջ մտնելու պահին դիմումը արդեն քննության ընթացքի մեջ էր Դատարանում: Սակայն տվյալ գործի հանգամանքներում, ներկայացված բողոքի ծանրությունը (բժշկական օգնության բացակայությունը և նամակագրության իրավունքի խախտումը) այնպիսին էր, որ պահանջում էր իշխանությունների անհապաղ միջամտությունը: Ավելին, Դատարանը նշեց, որ այս միջոցը հատկապես մշակված էր այդպիսի բողոքին ուղղակի բավարարում տալու համար, այդպիսով վերջ դնելով կառուցվածքային խնդիրներին, որոնք առկա էին ազգային իրավական համակարգում դրա ընդունումից առաջ: Դատարանը համարեց, որ ի շահ դիմողի էր, երբ հնարավոր դարձավ նոր ընդունված ընթացակարգով հայց ներկայացնելը թույլ տալու համար ազգային իշխանություններին իրադրությունը շտկել որքան հնարավոր է շուտ¹⁰⁷: Այնուամենայնիվ, Դատարանը կրկնեց, որ բանտարկության ընդհանուր պայմանների, մասնավորապես նշված գերբնակեցվածության համար բանտարկյալները պետք չէ, որ անհրաժեշտություն ունենան դիմելու որևէ միջոցի¹⁰⁸:

■ Սերբիայում կալանավայրում տրամադրվող առողջական խնամքի մասին բողոքի վերաբերյալ Դատարանը համարեց, որ դիմողը պետք է լիովին հետամուտ լիներ վարչական մեխանիզմներին և դրանից հետո օգտվեր դատական վերահսկման ընթացակարգից, ինչպես սահմանվում է Քրեական պատիժների կատարման մասին 2005թ. օրենքով և Վարչական վեճերի մասին 2009թ. օրենքով, որոնք կարևորում են ներպետական իրավասու դատարանների համապատասխան նախադեպային իրավունքի գոյությունը: Ի հավելումն, Դատարանը նաև հիշեցրեց, որ սահմանադրական դիմումը սկզբունքորեն նույնպես պետք է

106. Տե՛ս *Դորրին ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 25153/04, 2012թ. դեկտեմբերի 14:

107. Տե՛ս *Պետրեան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 4792/03, 2008թ. ապրիլի 29, պարբերություն 35. *Ջարաֆիսը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 24082/03, 2012թ. մարտի 13-ի որոշումը, պարբերություն 35:

108. Տե՛ս *Պետրեան ընդդեմ Ռումինիայի*, պարբերություն 37, *Մաչուկան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 25763/03, 2009թ. մայիսի 26, պարբերություն 19, *Քրանդուլչեն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 6586/03, 2009թ. ապրիլի 7, պարբերություն 40, *Մարիան Ստոյչեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 12934/02, 2009թ. հուլիսի 16, պարբերություն 19, *Լենտիուկը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 44302/10, 2012թ. դեկտեմբերի 4, պարբերություն 47:

համարվի Սերբիայի դեմ 2008թ. օգոստոսի 7-ի դրությամբ հարուցված բոլոր բողոքներին առնչվող արդյունավետ ներպետական միջոց, ներառյալ նաև կալանավայրում առողջական խնամքի մասին առաջնահերթ բողոքը¹⁰⁹:

ii. Փոխհատուցական միջոցներ

Յուրաքանչյուր ոք, ում արժանապատվությունը ոտնահարվել է կալանավորմամբ, պետք է ունենա հնարավորություն ստանալու փոխհատուցում¹¹⁰: Ինչպես նշված է վերը, սուկ վնասների փոխհատուցման պահանջը, այնուհանդերձ չի ընձեռում արդյունավետ միջոցների գործադրում այն գործերում, երբ դիմողի դեռևս բանտում գտնվելու ընթացքում փոխհատուցումը չի առաջացնում կալանավորման նրա պայմանների որևէ փոփոխություն¹¹¹:

Փոխհատուցման մասին հայցը պետք է ունենա հաջողությամբ ավարտվելու ողջամիտ հեռանկար և բավարարվի համարժեք հատուցմամբ, որպեսզի համարվի արդյունավետ Կոնվենցիայի հոդված 13-ի լույսի ներքո¹¹²:

Նախադեպային իրավունքը, որը դատարանին լիազորություն է տալիս կարգադրել վարչակազմին վճարել նյութական փոխհատուցում, պետք է լինի մշտական և հաստատուն գործելակերպ, որպեսզի համարվի արդյունավետ միջոց¹¹³: Օայրահեղ ձևապաշտությունը դատարանի կողմից այն հետևանքը կունենա, որ պետության դեմ ուղղված վնասի փոխհատուցման հայցը կգրկվի իր արդյունավետությունից: Այն փաստը, որ դատարանները պահանջում են ձևական ապացույց ոչ նյութական վնասի համար կարող է միջոցը դարձնել անարդյունավետ¹¹⁴:

109. Տե՛ս *Նասկովիչը ընդդեմ Սերբիայի*, դիմ. թիվ 15914/11, 2011թ. հունիսի 14-ի որոշումը, պարբերություն 61:

110. Տե՛ս վերոնշյալ՝ *Տորրեջանին և այլք ընդդեմ Բոսնիայի* գործը, պարբերություն 96:

111. Տե՛ս պարբերություն 36-ը, և մասնավորապես՝ *Բլիներ և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմումներ թիվ 4473/02 և 34138/04, 2011թ. փետրվարի 10, պարբերություններ 55-56:

112. Տե՛ս վերոնշյալ՝ *Սնանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործը, պարբերություն 118:

113. Տե՛ս վերոնշյալ՝ *Տորրեջանին և այլք ընդդեմ Բոսնիայի* գործը, պարբերություն 97:

Փոխհատուցմանը առնչվող դատավարություններում հայցվորները չպետք է գործադրեն չափազանց մեծ ջանքեր ապացույցներ ներկայացնելու համար: Նրանց կարող են առաջադրել ներկայացնել մատչելի ապացույցներ, ինչպիսին են բանտարկության պայմանների մանրամասն նկարագրությունը, վկաների ցուցմունքները և վերահսկող մարմիններից ստացված պատասխանները: Այնուհետև իշխանությունները պետք է քննեն վատ վերաբերմունքի մասին պնդումները: Այդպիսի գանգատի քննության ընթացակարգային կանոնները պետք է համապատասխանեն արդարության սկզբունքին Կոնվենցիայի հոդված 6-ի իմաստով, և այդ դատավարությունները չպետք է ստեղծեն ծախսի լրացուցիչ բեռ դիմողի համար, եթե բողոքը արդարացի է¹¹⁵: Նույնիսկ եթե միջոցը դյուրացնում է փոխհատուցման նշանակումը, այն կարող է չունենալ հաջողության հասնելու ողջամիտ հնարավորություններ, հատկապես երբ այդ փոխհատուցումը պայմանավորված է իշխանությունների կատարած մեղքի հաստատումով¹¹⁶: Նույն ձևով պաշտպանության միջոցը չի կարող արդյունավետ լինել այն գործերում, որոնցում, եթե նույնիսկ հայցվորը կարողանա ապացուցել, որ կալանավորման պայմանները չեն համապատասխանել ընդունելի չափանիշներին, իսկ դատարանը լիովին ազատի պետությանը պատասխանատվությունից հայտարարելով, որ կալանավորման այդ պայմանները առաջացել են ոչ թե իշխանությունների մեղքով, այլ ավելի շատ կառուցվածքային խնդիրների պատճառով, ինչպես բանտի գերբնակեցվածությունը կամ բանտային համակարգի անբավարար ռեսուրսները¹¹⁷: Ոչ էլ իշխանությունները կարող են հիմնվել բանտարկյալին նվաստացնելու կամ ստորացնելու դիտավորյալ միտումի բացակայության վրա՝ որպես իրենց համապատասխան պարտականություններից ազատող հանգամանքի վրա¹¹⁸:

114. *Տե՛ս Ռադկովը ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 18382/05, 2011թ. փետրվարի 10, և *Յոնչևը ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 41211/98, 2006թ. փետրվարի 2, ինչպես նաև *Գեորգիևը ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 27241/02, 2010թ. մայիսի 18-ի որոշումը, որում Դատարանը ընդունեց, որ օրենքը նախատեսում է կրած վնասի փոխհատուցում, հետևաբար այն կարող է դիտվել որպես արդյունավետ միջոց:

115. Տե՛ս վերոնշյալ *Անանևը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործը, պարբերություն 228:

116. Տե՛ս վերոնշյալ *Անանևը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* գործը, պարբերություն 113. *Ռոման Կարասևը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 30251/03, պարբերություններ 81-85, *Շիլբերգը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 20075/03, 2009թ. դեկտեմբերի 17, պարբերություններ 71-79:

Ոչ նյութական վնասների փոխհատուցումը պետք է սկզբունքորեն լինի հասանելի միջոցներից մեկը¹¹⁹: Փոխհատուցման չափը պետք է համեմատելի լինի նմանատիպ գործերով Դատարանի կողմից նշանակված փոխհատուցման չափերին, քանի որ ցածր փոխհատուցման հետևանքի պատճառով միջոցը կդառնա անարդյունավետ¹²⁰:

Դատարանը որոշել է, որ եթե դատավճռի մեղմացումը դիտվի որպես փոխհատուցում Կոնվենցիայի հոդված 3-ի խախտման համար, դատարանները պետք է ճանաչեն խախտումը բավականաչափ հստակ կերպով, և դատավճռի մեղմացման ձևով տրված հատուցումը սահմանեն որոշակի և չափելի եղանակով¹²¹: Այս հարցում թերանալու դեպքում դատավճռի մեղմացումը չի հանգենցնի խախտման գոհ լինելու կարգավիճակից հանելուն¹²²: Դատարանը նաև նշում է, որ եթե դատավճռի ինքնաբերական մեղմացումը, հաշվի առնելով բանտարկության անմարդկային պայմանները, կարող է դիտվել որպես ձեռնարկվելիք ընդհանուր միջոցների ընդարձակ շարքի մի մաս, ապա այն չի կարող ինքնին մատուցել միջոցի անբավարարության առկա խնդրի լավագույն լուծում, ոչ էլ որոշակի չափով նպաստել արմատախիլ անելու գերբնակեցման իսկական պատճառները¹²³:

117. Տե՛ս *Սկորոբոգատսիխը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 4871/03, 2009թ. դեկտեմբերի 22, պարբերություններ 17-18 և 31-32. *Սրտյունովը ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 14146/02, 2010թ. մայիսի 27, պարբերություններ 16-18 և 111-112:

118. Տե՛ս *Անանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 117, *Մամեդովան ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 63, գործերը:

119. Տե՛ս *Մակ Գլինչին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 50390/99, 2003թ. ապրիլի 29, պարբերություն 62. *Պոդոպյանը և Բադդասարյանը ընդդեմ Հայաստանի*, դիմ. թիվ 22999/06, 2012թ. հունիսի 12, պարբերություն 47. *Ստանևը ընդդեմ Բուլղարիայի*, պարբերություն 218:

120. Տե՛ս վերոնշյալ *Շիլբերգը ընդդեմ Ռուսաստանի* գործը, որում դատարանները հաշվարկել են փոխհատուցման չափը իշխանությունների պատասխանատվության աստիճանի և ֆինանսական միջոցների պակասության հարաբերությամբ:

121. Տե՛ս *Անանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 225:

122. Տե՛ս *Ձեխիլին ընդդեմ Գերմանիայի*, դիմ. թիվ 65745/01 2005թ. նոյեմբերի 10-ի վճիռը, պարբերություն 85:

123. Տե՛ս *Անանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 226:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Լեհաստանում բանտի գերբնակեցման խնդիրը սկիզբ է դրել սկզբնապատճառի կարգավորման մի շարք որոշումների¹²⁴։ 2007թ. Լեհաստանի գերագույն դատարանը առաջին անգամ ճանաչեց բանտարկյալի իրավունքը Քաղաքացիական օրենսգրքի հիման վրա պետության դեմ հայցադիմում ներկայացնելու՝ բանտի գերբնակեցվածության և կալանավորման ընդհանուր պայմանների պատճառով իր հիմնարար իրավունքները խախտելու համար փոխհատուցում ստանալու նպատակով։ Գերագույն դատարանը վերահաստատեց այս սկզբունքը 2010թ. և ուրվագծեց լրացուցիչ ուղենիշներ այն եղանակների վերաբերյալ, որոնցով քաղաքացիական դատարանները պետք է ստուգեն և գնահատեն բանտախցում օրինական նվազագույն տարածքի սահմանափակումների արդարացումը։ Ստրասբուրգի Դատարանը հետագայում գտավ, որ փոխհատուցման վճարումը թույլատրող միջոցը արդյունավետ էր¹²⁵։

■ Դատարանը նաև գտնում է, որ Ֆրանսիայի փոխհատուցման միջոցը հասանելի և համարժեք է, քանի որ նախադեպային իրավունքի զարգացումները ազգային վարչական դատարաններին ստիպել էին ճանաչել, որ կալանավորումը անհամապատասխան պայմաններով բանտախցում, որտեղ չեն ապահովվում երաշխավորված չափանիշները, կարող է հանգեցնել փոխհատուցման հայցադիմումի ներկայացմանը¹²⁶։

Բ. Հետաքննություններ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտումների համատեքստում

Կոնվենցիան նախատեսում է երաշխավորել իրավունքներ, որոնք գործնական և արդյունավետ են՝ ի հակադրություն տեսական և թվացյալների¹²⁷։ Այս հայեցակետից, Կոնվենցիայի հոդվածներ 2 և

124. Տե՛ս *Լատակը ընդդեմ Լեհաստանի և Լոմինսկին ընդդեմ Լեհաստանի գործերը*, դիմումներ թիվ 52070/08 և 33502/09, 2010թ. հոկտեմբերի 12-ի որոշումները՝ հաջորդած Դատարանի կողմից կայացրած փորձնական վճիռներին *Օրիտովսկին ընդդեմ Լեհաստանի և Նորբերտ Միկոլային ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմումներ թիվ 17885/04 և 17559/05, 2009թ. հոկտեմբերի 22-ի վճիռները։

125. Տե՛ս *Լատակը ընդդեմ Լեհաստանի*, պարբերություն 80։

126. Տե՛ս *Ռիսգալին և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 37568/09, 2012թ. ապրիլի 10-ի որոշումը. *Թերոնը ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 21706/10, 2013թ. ապրիլի 2. *Լինհարդտը ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ. 12139/10, 2011թ. սեպտեմբերի 13-ի որոշումը։

3-ը ներառում են ընթացակարգային պահանջներ՝ համակցված պետությունների ստանձնած ընդհանուր պարտավորության հետ ըստ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի պահանջի Տիրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովել այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են Կոնվենցիայում¹²⁷: Բավարար չէ, որ իշխանությունները ձեռնպահ մնան Կոնվենցիայի դրույթները խախտելուց. եթե կա վիճարկելի հայտարարություն հոդվածներ 2-ի կամ 3-ի խախտման մասին, նրանք պետք է կատարեն արդյունավետ հետաքննություն, որն ի վիճակի կլինի հանգեցնելու պատասխանատուների բացահայտմանը և պատժին¹²⁸: Այդպիսի հետաքննության նպատակն է ապահովել կյանքի իրավունքը պաշտպանող ներպետական օրենքների արդյունավետ կիրառությունը, և այն գործերում, որոնց առնչվում են պաշտոնյաները կամ պետական մարմինները՝ ապահովելու համար նրանց հաշվետու լինելը իրենց պատասխանատվության ներքո պատահած մահվան կամ հոդված 3-ին հակասող վերաբերմունքի դեպքում¹²⁹:

Հոդված 2-ից բխող ընթացակարգային պարտավորությունը պահանջում է իշխանություններից գործել իրենց սեփական մղումով, հենց որ փաստը գրավում է նրանց ուշադրությունը. նրանք չպետք է նախաձեռնությունը թողնեն մերձավոր ազգականներին, որ նրանք կամ պաշտոնական հայց ներկայացնեն, կամ հետաքննական ընթացակարգի պատասխանատվությունը ստանձնեն¹³⁰: Ինչ վերաբերում է հոդված 3-ին, ընթացակարգային

127. Այս սկզբունքը մշտապես վերահաստատվում է սկսված *Էյրին ընդդեմ Բոլանդիայի գործից*, դիմ. թիվ 6289/73, 1979թ. հոկտեմբերի 9, պարբերություն 24:

128. Տե՛ս *Մակ Կանը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 18984/91, 1995թ. սեպտեմբերի 27-ի հիմնարար վճիռը: Ավելի նոր տե՛ս Մոսենձը ընդդեմ Ուկրաինայի, դիմ. թիվ 52013/08, 2013թ. հունվարի 17, պարբերություն 94, հետաքննության պարտավորության մասին 2-րդ հոդվածի համատեքստում. տե՛ս *Վիրաբյանը ընդդեմ Հայաստանի*, դիմ. թիվ 40094/05, 2012թ. հոկտեմբերի 2, պարբերություն 161, հետաքննության պարտավորության մասին 3-րդ հոդվածի համատեքստում:

129. Տե՛ս *Ալ Սկեյնին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 55721/07, 2011թ. հուլիսի 7, պարբերություն 163:

130. Տե՛ս *Ալ Սկեյնին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 165. *Նիհայեթ Արիջին և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմումներ թիվ 24604/04 և 16855/05, 2012թ. հոկտեմբերի 23, պարբերություն 159:

հետաքննության պարտավորությունը ծագում է այն դեպքում, երբ վիճարկելի են արգելված վերաբերմունքի մասին հայտարարությունները¹³¹:

Այս պարտավորությունը կիրառվում է, երբ վիճարկվող փաստերը վերագրելի են պետություններին, կամ դրանք տեղի ունեն, օրինակ պետական գործակալների կողմից ուժի դիմելու, կալանավորման¹³², կարգուկանոն պահպանելու գործողությունների¹³³ կամ զինված ընդհարումների¹³⁴ համատեքստում: Այն կիրառվում է նաև, երբ ՏՊետական պաշտոնյաներին կամ մարմիններին վերագրելի անփութությունը դուրս է գալիս սխալ որոշում ընդունելու կամ անհոգության սահմաններից, այնքանով որ առնչվող իշխանությունները, լիովին գիտակցելով հավանական հետևանքները և անտեսելով իրենց տրված լիազորությունները, չեն ձեռնարկել անհրաժեշտ և բավարար միջոցներ կասեցնելու համար տուժածի կյանքին սպառնացող վտանգը¹³⁵: Ընթացակարգային հետաքննության պարտավորությունը կիրառվում է նաև, երբ վիճարկվող փաստերը վերագրելի են մասնավոր անձանց, օրինակ ընտանեկան բռնությունների¹³⁶ կամ սխալ բուժումների¹³⁷ դեպքում: Դատարանը հավաստել է, որ հողվածներ 2, 3-ը կիրառելի են անհատական հարաբերությունների դեպքում¹³⁸:

-
131. Տե՛ս *Չիրիտան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 37147/02, 2007թ. սեպտեմբերի 6-ի որոշումը:
 132. Տե՛ս, օրինակ՝ *Գարաբուլեան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 45661/99, 2010թ. հուլիսի 13:
 133. Տե՛ս, օրինակ՝ *“1989թ. դեկտեմբերի 21” միավորումը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 33810/07, 2011թ. մայիսի 24. Ջուլիանին և Գաջոն *ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 23458/02, Մեծ պալատի 2011թ. մարտի 24-ի վճիռը:
 134. Տե՛ս, օրինակ *Բասան ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 57950/00, 2005թ. փետրվարի 24-ի վճիռը, պարբերություններ 180 և 210. *Ալ Սկեյնին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 164:
 135. Տե՛ս, *Յասինսկին ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 45744/08, 2010թ. դեկտեմբերի 21 վճիռը, պարբերություն 73. Գործ, որը վերաբերում է ոստիկանական հսկողության տակ գտնվելու ընթացքում մի վնասված խուլուհամար անձի մահվանը, որից ոստիկանության ծառայողները վերցրել էին հաղորդակցման բոլոր միջոցները և մերժել էին որևէ բժշկական օգնություն ցույց տալ:
 136. Տե՛ս, օրինակ *C.A.S.-ը և C.S.-ը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 26692/05, 2012թ. մարտի 20, որ վերաբերում է մասնավոր անձի կոմից իրենց երեխայի նկատմամբ սեռական բռնություն կատարելու մասին պնդումներին:
 137. Տե՛ս *Սիրիբը ընդդեմ Խորվաթիայի*, Մեծ պալատի 2009թ. ապրիլի 9-ի վճիռը, որ վերաբերում է հիվանդանոցում հերթապահ բժշկի կողմից նշանակված դեղամիջոցի ավերգիկ ազդեցության հետևանքով վրա հասած մահվանը:

Արդյունավետ լինելու համար հետաքննությունը պետք է բավարարի մի շարք պահանջներ: Պատասխանատու անձինք պետք է անկախ լինեն դեպքերին առնչվող մարդկանցից. Մա ենթադրում է ոչ միայն ենթակայական կամ սահմանակարգային կախումը, այլև անկախությունը գործնական իմաստով¹³⁹: Հետաքննությունը պետք է լինի արագ և մանրամասն, իշխանությունները միշտ պետք է լուրջ ջանքեր գործադրեն պարզելու համար ինչ է տեղի ունեցել և չհենվեն հապճեպ կամ վատ հիմնավորված եզրակացությունների վրա իրենց հետաքննությունն ավարտելու կամ իրենց որոշումներին հիմք ծառայեցնելու համար¹⁴⁰: Իշխանությունները պետք է ձեռնարկեն բոլոր անհրաժեշտ քայլերը պահպանելու համար միջադեպին վերաբերող ապացույցները, ներառյալ *inter alia* (ի միջի այլոց), նաև ակնատեսների վկայությունը և դատափորձագիտական տվյալները, որոնք պետք է ձեռք բերվեն տուժածի առողջական վիճակի մանրամասն հետազոտությամբ¹⁴¹: Հետաքննությունը պետք է կարողանա հանգեցնել պատասխանատուների բացահայտմանը և պատժին, որը ոչ թե արդյունքի, այլ միջոցների պարտականությունն է¹⁴²: Տուժածը պետք է հնարավորություն ունենա արդյունավետ կերպով մասնակցելու հետաքննությանը¹⁴³ կամ նրա ընտանիքը պետք է կապ ունենա ընթացակարգի հետ, որքանով դա անհրաժեշտ է նրանց օրինական իրավունքները

138. Տե՛ս, օրինակ՝ *Օսմանը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, Մեծ պալատի 1998թ. հոկտեմբերի 28 վճիռը, գործ, որում ուսուցիչը սպանել էր իր աշակերտի հորը:

139. Տե՛ս *Սնկա Մոկանուն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմումներ թիվ 10865/09, 45886/07 և 32431/08, 2012թ. նոյեմբերի 13-ի վճիռը, պարբերություն 221. *Յասինսկին ընդդեմ Լատվիայի*, պարբերություններ 74-81:

140. Տե՛ս Էլ-Մասրին ընդդեմ «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության», դիմ. թիվ 39630/09, 2012թ. դեկտեմբերի 13, պարբերություն 183. *Յասինսկին ընդդեմ Լատվիայի*, պարբերություն 79:

141. Տե՛ս *Տիմոֆեևին ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 45393/02, 2012թ. դեկտեմբերի 11 վճիռը, պարբերություններ 94 և 99, գործ, որում Դատարանը հատկապես նշեց, որ շատ անհավանական է, որ տասը ընդամենը տևած դատաբժշկական փորձաքննության ժամանակ կատարվեր դիմողի առողջական վիճակի մանրամասն քննություն, և *Վոլորուշկոն ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 11065/02, 2012թ. դեկտեմբերի 11-ի վճիռը, պարբերություններ 42-49, գործ, որում դատաբժշկական փորձագետը իր հետազոտությունը հիմնել էր միայն բժշկական գեկուլյցի վրա, առանց դիմողին անձամբ հետազոտելու:

142. Տե՛ս *Սավիցկին ընդդեմ Ուկրաինայի*, դիմ. թիվ 38773/05, 2012թ. հուլիսի 26, պարբերություն 99:

143. Տե՛ս Էլ-Մասրին ընդդեմ «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության», պարբերություն 184:

պաշտպանելու համար¹⁴⁴: Ավելին, եթե հարձակումը ռասայական հիմք ունի, հետաքննությունը պետք է կատարվի Տջանսիքաբար և անկողմնակալ կերպով նկատի ունենալով ռասիզմի հասարակական դատապարտումը մշտապես վերահաստատելու կարիքը¹⁴⁵: Վերջապես, պետք է հիշել, որ արդյունավետ հետաքննությունն ձեռնարկելու պետությունների պարտավորությունը շարունակվում է կիրառվել, եթե նույնիսկ պաշտպանության պայմանները ղժվար են ներառյալ ռազմական ընդհարումների իրադրությունը¹⁴⁶:

Այնուհետև Դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայի հոդվածներ 2-ի և 3-ի խախտման մասին պնդումների համատեքստում Տնողված 13-ը պահանջում է, որ, որտեղ հնարավոր է, ի հավելումն փոխհատուցման վճարման կատարվի մանրագնին և արդյունավետ հետաքննություն, որն ի վիճակի է հանգեցնել պատասխանատուների բացահայտմանն ու պատժին, ներառյալ հետաքննության ընթացակարգի արդյունավետ հասանելիությունը հայցվորի համար¹: Դատարանը համարում է, որ Տնողված 13-ի պահանջները ավելի լայն են, քան պայմանավորվող պետությունների պարտավորությունը ըստ հոդվածներ 2-ի և 3-ի կատարել արդյունավետ հետաքննություն¹⁴⁷:

Երբ հետաքննությունն անարդյունավետ է, այն խարխլում է և մյուս միջոցների արդյունավետությունը, ներառյալ վնասների համար քաղաքացիական հայց ներկայացնելը¹⁴⁸: Դատարանը հետևաբար համարում է, որ երբ չի կատարվում արդյունավետ հետաքննություն, որն ի վիճակի է հանգեցնել

144. Տ՛են *Սեիդովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 310/04, 2010թ. նոյեմբերի 18, պարբերություն 52:
145. Տ՛են *Մենտոնը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 47916/99, 2003թ. մայիսի 6-ի որոշումը:
146. Տե՛ս, օրինակ Իսաևան ընդդեմ Ռուսաստանի, դիմ. թիվ 57950/00, 2005թ. փետրվարի 24-ի վճիռը, պարբերություններ 180 և 210. *Սլ Սկեյնին և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, պարբերություն 164:
147. Տե՛ս, օրինակ կասկածելի մահերի գործում, *Իսանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 43368/04, 2011 հունիսի 21, պարբերություններ 186-187. *Անգուելովան ընդդեմ Բուլղարիայի*, դիմ. թիվ 38361/97, 2002թ. հունիսի 13, պարբերություն 161. *Մահմուտ Կայան ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 22535/93, 2000թ. մարտի 28-ի վճիռը, պարբերություն 107. և վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների վերաբերյալ տե՛ս օրինակ վերը *Էլ-Մասրին ընդդեմ “Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության”*, պարբերություն 255. *Լարիստան ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 26772/95, 2000թ. ապրիլի 6, պարբերություն 131:
148. Տե՛ս վերը *Իսանը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, պարբերություն 189:

պատասխանատուների բացահայտմանն ու պատժին, փոխհատուցման պահանջը տեսական է և պատրանքային¹⁴⁹: Մակայն բժշկական անուշադրության վերաբերալ հայցը քաղաքացիական դատարանի առջև կարող է առանձին կամ քրեական դատարանի առջև հարուցված հայցի հետ միասին սահմանել գործին առնչվող պատասխանատվություններ և, որտեղ անհրաժեշտ է, ապահովել համապատասխան քաղաքացիական պատժամիջոցների գործադրումը, ինչպես՝ վնասների հատուցումը և դատավճիռների հրապարակումը¹⁵⁰: Մակայն, եթե բժշկական պատասխանատվությունը հիմնված է սխալ բուժման վրա, որ կատարել է հարցին առնչվող անձը, հետաքննության արդյունավետությունը վճռորոշ է քաղաքացիական հայցի հաջողության համար: Հետևաբար, Դատարանը շեշտեց բժշկի պատասխանատվության և մասնագիտության գործադրման հետ կապված վտանգի գիտակցման միջև եղած կապի կարևորությունը՝ բուժվողին պատճառած վնասի փոխհատուցումն առավել արդյունավետ միջոցով ապահովելու համար¹⁵¹:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Ռումինիայի իրավական համակարգը նախատեսում է հետաքննություն դատախազի կողմից, որը որոշում է ընդունում՝ նախաձեռնել կասկածյալ կատարողների հետապնդում, թե ոչ : Եթե որոշում է կայացվում դադարեցնել քրեական հետաքննությունը, Ռումինիայի Քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածով հնարավորություն է տրվում դիմելու դատարան, որը, քննելով ներպետական օրենքի դրույթները և ապացույցները ներառյալ վկաների ցուցմունքները և բժշկական զեկուցագիրը, կկարողանա կարգադրել, որ պետք է կատարել հետապնդում կամ այլ հետաքննական միջոցառումներ: Դատարանն արդեն հաստատել է, որ այդպիսի միջոցը Կոնվենցիայի իմաստով արդյունավետ է եղել¹⁵²: Այնուհետև, Քաղաքացիական օրենսգրքի 998 և 999 հոդվածներով քաղաքացիական հայցը կարող է, եթե կյանքի

149. Տե՛ս վերը *Էլ-Մասրին ընդդեմ “Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության”*, պարբերություն 261. *Կորգարուն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 48254/99, 2007թ. հուլիսի 26, պարբերություն 83; *Կարաբուլեան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 45661/99, 2010թ. հուլիսի 13, պարբերություն 166. *Սոարեն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 24329/02, 2011թ. փետրվարի 22, պարբերություն 195:

150. Տե՛ս *Ֆլոարեա Պոպը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 63101/00, 2010թ. ապրիլի 6, պարբերություն 38:

151. Տե՛ս *Էուզենիա Լազարը ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 32146/05, 2010թ. փետրվարի 16, պարբերություններ 90-91:

իրավունքի խախտումը դիտավորյալ չի եղել, հանգեցնել հողվածներ 2-ի և 3-ի ընթացակարգային կողմի խախտման ընդունմանը և համապատասխանաբար կրած վնասի փոխհատուցմանը¹⁵³։

Գ. Ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցներ վտարման դեմ

Կոնվենցիայի հողված 13-ը հողվածներ 2-ի և 3-ի հետ համատեղ պահանջում է, որ վիճարկելի հայց ներկայացնելիս գործին առնչվող անձը ունենա իրավունք կիրառելու կասեցման միջոց առ այն, որ վտարման դեպքում նա կենթարկի հողված 3-ին հակասող վերաբերմունքի վտանգին կամ կյանքի իրավունքի խախտման իրական վտանգին ըստ Կոնվենցիայի հողված 2-ի¹⁵⁴։ Նույն սկզբունքը հավասարապես կիրառվում է այն բողոքների նկատմամբ, որ ներկայացվել են Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության հողված 4-ի հիման վրա¹⁵⁵։

Դրան հակառակ, կասեցնող ուժ ունեցող միջոցի կիրառում սովորաբար չի պահանջվում, երբ Կոնվենցիայի որևէ այլ իրավունք վկայակոչվում է հողված 13-ի համակցությամբ։

Որպեսզի միջոցը արդյունավետ լինի, ազգային մարմինը պետք է նաև պահի հայցադիմումը իր անմիջական ուշադրության կենտրոնում¹⁵⁶, կատարի բողոքի անկախ և խստապահանջ զննություն կա՞ն արդյոք շոշափելի հիմքեր զգուշանալու համար հողված 3-ին հակասող վերաբերմունքի իրական վտանգից¹⁵⁷, և ցուցաբերի այս հարցում հատուկ ճշտապահություն։ Կոնվենցիայի հողվածներ 2-ի և 3-ի վրա հիմնված հայցադիմումների քննությունը

152. *Տե՛ս Չիուբուտարուն ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 33242/05, 2012թ. հունվարի 10-ի որոշումը, պարբերություն 59. *Ստոյկան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 42722/02, 2008թ. մարտի 4, պարբերություններ 105-109. *Չիրիտան ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 37147/02, 2009թ. սեպտեմբերի 29, պարբերություն 99։

153. *Ֆլորես Պոպը ընդդեմ Ռումինիայի*, պարբերություն 47. *Յիկին ընդդեմ Ռումինիայի*, դիմ. թիվ 11273/05, 2011թ. հուլիսի 5։

154. *Տե՛ս Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 22689/07, Մեծ պալատի 2012թ. դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, պարբերություն 82։

155. *Տե՛ս Չոնկան ընդդեմ Բելգիայի*, դիմ. թիվ 51564/99, 2012թ. փետրվարի 5 վճիռը, պարբերություններ 81-84։

156. *Տե՛ս Շամանը և այլք ընդդեմ Վրաստանի և Ռուսաստանի*, դիմ. թիվ 36378/02, 2005թ. ապրիլի 12, պարբերություն 448։

157. *Տե՛ս Ջաբարին ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 40035/98, 2000թ. հուլիսի 11-ի վճիռը, պարբերություն 50։

պետք է հաշվի չառնի ոչ առնչվող անձի վտարումն արդարացնող արարքը, ոչ ազգային անվտանգության սպառնալիքը, ինչպես այն կարող է ընկալվել վտարող երկրի կողմից¹⁵⁸:

Իշխանությունները գործնականում միջոցներ կիրառելիս՝ չպետք է դրանք դարձնեն անհետևանք, ուստի և անբավարար: Դա կարող է, օրինակ, լինել այն դեպքը, երբ վտարումը տեղի է ունենում անհարկի շտապողականությամբ: Հետևաբար Դատարանը համարեց, որ Կոնվենցիայի հոդված 8-ի համակցությամբ հոդված 13-ին վերաբերող մի գործում բողոքարկողի՝ Դատարան դիմելու և վտարման որոշումն ի կատար ածելու միջև ժամանակի կարճ տևողությունը գործնականում կանխել է դիմողի ապացույցների քննությունը և դրանով նաև վտարման որևէ հնարավոր հետաձգում¹⁵⁹: Նույն ձևով Դատարանը համարեց, որ դիմողի վտարումը ապաստան խնդրելու դիմումի մերժման մասին որոշումը հայտնելուց մեկ աշխատանքային օր հետո գործնականում զրկել է նրան բացասական որոշման դեմ հայց ներկայացնելու հնարավորությունից, թեկուզ և այդպիսի հայց ներկայացնելը տեսականորեն հնարավոր լիներ¹⁶⁰:

Ի հավելումն, Դատարանն ընդգծել է, որ վտարման միջոցի դեպքում կարևոր է երաշխավորել առնչվող անձանց իրավունքը ստանալու բավարար տեղեկատվություն, որ կարողանան արդյունավետ կերպով օգտվել անհրաժեշտ ընթացակարգերից, կամ տեղեկատվություն ունենան իրավախորհրդատու կազմակերպությունների մասին¹⁶¹. հանդիպող դժվարությունները կարող են ծանրանալ լեզուների հետ կապված, եթե թարգմանություն չի տրամադրվում ապաստան խնդրելու դիմումի նախապատրաստման ժամանակ¹⁶²:

Ինչ վերաբերում է ապաստան տալու արագացված ընթացակարգերին, Դատարանն ընդունել է, որ դրանք կարող են դյուրացնել ապաստան խնդրելու բացահայտ սխալ կամ

158. Տե՛ս *Չահալը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, դիմ. թիվ 22414/93, պարբերություններ 150-151:

159. Տե՛ս վերը *Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, պարբերություն 95:

160. Տե՛ս *Լաբսին ընդդեմ Սլովակիայի*, դիմ. թիվ 33809/08, 2012թ. մայիսի 15, պարբերություն 139:

161. Տե՛ս *Հիբսի Ջամասն և այլք ընդդեմ իտալիայի*, դիմ. թիվ 27765/09, 2012թ. փետրվարի 23, պարբերություն 204. *M.S.S-ը ընդդեմ Բելգիայի և Հունաստանի*, դիմ. թիվ 30696/09, 2011թ. հունվարի 21, պարբերություններ 304-309:

162. Տե՛ս *I.M.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 9152/09, 2012թ. փետրվարի 2-ի վճիռը, պարբերություն 145:

ակնհայտորեն վատ հիմնավորված դիմումների քննությունը, և համարել, որ ապաստան խնդրելու դիմումի կրկնակի քննությունը առաջնահերթության հիմունքներով բանտարկված ոչ-քաղաքացուն *per se* (ինքնին) չի զրկում պաշտպանության արդյունավետ միջոցից, քանի որ սկզբնական դիմումը ենթակա էր եղել լիարժեք քննարկման՝ ապաստանի սովորական ընթացակարգի համատեքստում¹⁶³: Մակայն երբ առաջնահերթության գործընթացը կիրառվում է սկզբնական դիմումի նկատմամբ և ոչ թե կրկնակի քննարկման համատեքստում, սա կարող է ստեղծել վրիպումներ կիրառված միջոցի արդյունավետության համար: Մի քանի հանգամանքների համակցումը¹⁶⁴, այսպիսով, կարող է հարցականի տակ դնել այդպիսի միջոցների գործնական հասանելիությունը, եթե նույնիսկ դրանք հասանելի են տեսականորեն:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Ֆրանսիայում վտարման և նպատակավայր երկրի վերաբերյալ ընդունված որոշումների կատարումը ժամանակավորապես կասեցնող և վարչական դատարաններում կիրառվող իրավական պաշտպանության միջոցը Դատարանը համարել է արդյունավետ և պարտադիր սպառելու համար¹⁶⁵:

■ Շվեյցարիայում բոլոր ապաստան փնտրողները կարող են մնալ երկրում մինչև կավարտվեն Դաշնային միգրացիոն ծառայության հետաքննությունները: Այդ ծառայության որոշումը հետագայում կարող է գանգատարկվել Դաշնային վարչական դատարանի առջև: Այդ գանգատը սկզբունքորեն ունի ժամանակավոր կասեցնող ուժ՝ որպես իրավական պաշտպանության միջոց և չի պայմանավորված Դաշնային ծառայության կողմից այդ կասեցնող որոշման մերժման հետ¹⁶⁶:

■ Շվեդիայում երկիր մուտք գործելու և Շվեդիայում մնալու իրավունքին առնչվող գործերով զբաղվում են երեք ատյաններ՝ Միգրացիոն վարչությունը, Միգրացիոն դատարանը և Միգրացիոն վերաքննիչ դատարանը: Դիմողները իրավունք ունեն

163. Տե՛ս *Սուլթանին ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 45223/05, 2007թ. սեպտեմբերի 20-ի վճիռը, պարբերություններ 64-65:

164. Տե՛ս *I.M.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, պարբերություն 142:

165. Տե՛ս *H.R.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 647809/09, 2011թ., սեպտեմբերի 22-ի վճիռը, պարբերություն 79. *R.N.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 49501/09, 2011թ. նոյեմբերի 27-ի որոշումը. *Mi. L.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 23473/11, 2012թ. սեպտեմբերի 11-ի որոշումը, պարբերություն 34:

166. Տե՛ս *Ռեզա Շարիֆին ընդդեմ Շվեյցարիայի*, դիմ. թիվ 69486/11, 2012թ. դեկտեմբերի 4-ի որոշումը:

ներկայացվելու այս մարմիններին Միգրացիոն վարչության կողմից նշանակված իրավաբանի միջոցով: Ընթացակարգերը ամբողջությամբ ունեն կասեցնող հետևանք: Հայցը ներկայացնելուց հետո Միգրացիոն վերաքննիչ դատարանը նախ որոշում է, պե՞տք է արդյոք տալ բողոքարկելու թույլտվություն, այսինքն՝ կա՞ն գործը լսելու հատուկ պատճառներ, կամ կարո՞ղ է Միգրացիոն վերաքննիչ դատարանի վճիռը կարևորություն ունենալ որպես նախադեպ: Եթե տրվում է բողոքարկելու թույլտվությունը, Միգրացիոն վերաքննիչ դատարանը պետք է գործը որոշի ըստ էության, նա լիակատար իրավագործություն ունի քննելու բողոքարկվող որոշման օրինականությունը և գործի էությունը: Դատարանը համարեց, որ դա արդյունավետ միջոց է¹⁶⁷: Ի հավելումն, Միգրացիոն վարչությունը կարող է որոշել վերաքննել գործը, եթե նոր հանգամանքների հիման վրա կարելի է ընդունել, որ կան արտաքսման կամ վտարման հրամանը ի կատար ածելու խոչընդոտներ, և այդ հանգամանքները չէին կարող սկզբնապես վկայակոչվել, կամ օտարերկրացին ցույց է տալիս, որ ինքը լուրջ արդարացում ուներ այդ չանելու: Վերաքննական ընթացակարգերը սպառիչ են և կասեցնող: Դատարանը համարեց նաև, որ դա արդյունավետ միջոց է¹⁶⁸:

Դ. Իրավական պաշտպանության միջոցներ ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման դեպքում

Դատարան դիմելու արդյունավետ իրավունքը, որ պաշտպանում է Կոնվենցիայի հոդված 6-ը, ներառում է դատարանի որոշումը առանց անհարկի ձգձգման ի կատար ածելու իրավունքը: Ուստի պարտադիր վճռի ի կատար ածման չարդարացված երկարաձգումը կարող է համարվել հոդված 6-ի խախտում: Ներպետական դատարանների որոշումների կատարման չարդարացված ձգձգումը կարող է նաև խախտել ունեցվածքի անարգել օգտագործման իրավունքը ըստ Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության հոդված 1-ի: Չձգձգման չարդարացվածությունը պետք է որոշվի նկատի ունենալով ի կատար ածման ընթացակարգի բարդությունը, դիմողի և իրավասու մարմինների սեփական վարքագիծը և դատարանի որոշման չափն ու բնույթը¹⁶⁹:

167. Տե՛ս *Հաջի Հուսեյնը ընդդեմ Շվեդիայի*, դիմ. թիվ 18452/11, 2011թ. սեպտեմբերի 20-ի որոշումը:

168. Տե՛ս *A.I-ն և այլք ընդդեմ Շվեդիայի*, դիմ. թիվ 25399/11, 2012 թ. հոկտեմբերի 9-ի որոշումը:

Ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման պատճառով տեղի ունեցած խախտումները, մասնավորապես նրանք, որ իր իսկ պետության դեմ են, Դատարանի պարզած ամենահաճախակի հանդիպող տեսակներից են: Հաճախ այդպիսի խախտումների հիմքում ընկած են համակարգային կամ կառուցվածքային խնդիրներ¹⁷⁰: Պետության պարտավորությունն է որ իր մարմինների, կամ պետությանը պատկանող կամ պետության կողմից վերահսկվող կազմավորումների կամ ընկերությունների դեմ կայացված վերջնական որոշումները ի կատար ածվեն Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան: Տոնդերի սակավությունը պատճառ չէ, որ կարող է արդարացնել պետության անգործունեությունը: Պետությունը պատասխանատու է վերջնական որոշումների ի կատար ածման համար, էթե դրանց լիակատար և ժամանակին կատարումը խոչընդոտող կամ արգելափակող գործոնները իր հսկողության տակ են¹⁷¹:

Այդպիսի իրադրություններում Դատարանը գտնում է նաև Կոնվենցիայի հոդված 13-ով տրված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի խախտումներ: Ուստի Դատարանի այդ խնդիրներին վերաբերող համակարգային փորձնական վճիռները կամ սկզբունքային այլ վճիռները տալիս են ծավալուն և հեղինակավոր ուղեցույց ներպետական դատարանների վճիռների չկատարման դեպքում կիրառվող պաշտպանության արդյունավետ միջոցների համար պահանջվող էական հատկանիշների վերաբերյալ: Լրացուցիչ հրահանգավորում կարելի է գտնել Նախարարների կոմիտեի կողմից վճիռների կատարման վերահսկողության համատեքստում պատրաստված տարբեր փաստաթղթերում¹⁷²: Պետք է նաև հիշատակել, որ այս խնդիրը սերտորեն կապվում է չափազանց երկար

169. Տե՛ս, օրինակ՝ Յուրի Նիկոլանիչ Բվանովը ընդդեմ Ուկրաինայի, դիմ. թիվ 40450/04, 2009թ. հոկտեմբերի 15-ի վճիռը («Բվանով»), պարբերություններ 51-53:

170. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների ու որոշումների կատարման վերահսկողության մասին Նախարարների կոմիտեի 5-րդ տարեկան զեկույցի համաձայն Նախարարների կոմիտեում 2011թ. կային ընթացքի մեջ գտնվող կառուցվածքային կամ համալիր խնդիրների վերաբերող գործեր կամ գործերի խմբեր կապված ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման հետ Ադրբեջանում, Բոսնիայում և Հերցեգովինայում, Բուսվիայում, Հունաստանում, Մալդովայի Հանրապետությունում, Ռուսաստանի Դաշնությունում, Սերբիայում և Ուկրաինայում: Վերջին տարիներս Նախարարների կոմիտեն նաև այդպիսի խնդիրներ է վկայակոչել Ալբանիայում, Խորվաթիայում, Վրաստանում:

171. Տե՛ս, օրինակ՝ Բվանովը, պարբերություն 54:

դատաքննությունների դեմ արդյունավետ միջոցների կիրառման հարցի հետ, որի վերաբերյալ Նախարարների կոմիտեն սկզբնապես անդամ պետություններին հանձնարարական էր ուղղել հաջող իրագործման ուղեցույցի հետ միասին¹⁷³:

i. Արագացնող միջոցներ

Պետք է նախընտրել այն միջոցը, որն արագացնում է վճիռների կատարումը: Դատարանը, իր նախադեպային իրավունքի միջոցով համեմատելով չափազանց երկար դատաքննությունների դեմ ուղղված միջոցները¹⁷⁴, հաստատել է, որ Տներպետական բոլոր միջոցները, որոնք կանխում են խախտումները ապահովելով ժամանակին վճիռների կատարումը, սկզբունքորեն մեծ արժեք ունեն¹⁷⁵: Պետությունը, սակայն, չպետք է հանդուրժի այն վիճակը, որի դեպքում առկա է պետական մարմինների դեմ ներպետական դատարանների որոշումների չկատարումը կամ չարդարացված հետաձգումը այդպիսով շահող կողմին ստիպելով օգտագործել այդպիսի միջոցներ: ՏԱյդպիսի վճիռների իրագործման ծանրությունն ընկնում է առաջին հերթին պետական մարմինների վրա, որոնք պետք է օգտագործեն ներպետական իրավական համակարգի բոլոր հնարավոր օրինական միջոցները՝ արագացնելու համար դատական որոշումների կատարումը այդպիսով կանխելով Կոնվենցիայի խախտումները¹⁷⁶:

Ելնելով երկու խնդիրների միջև եղած կապից, կարել է գուզահեռ անցկացնել չափազանց երկար դատաքննությունների դեմ միջոցների վերաբերյալ Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2010)3 հանձնարարականի հետ: Հետևաբար պետությունները նման օրինակով պետք է.

- ձեռնարկեն բոլոր անհրաժեշտ քայլերը ապահովելու համար, որ ներպետական դատարանների որոշումները կատարվեն ողջամիտ ժամկետներում,

172. Տե՛ս Կլոր սեղանի եզրակացությունը «Ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման կամ կատարման ձգձգումների դեմ պաշտպանության արդյունավետ միջոցների մասին», (Ստրասբուրգ, 2010 թ. մարտի 15-16, փաստ. CM/Inf/DH(2010)15) և Կլոր սեղանի եզրակացությունը «Անդամ պետություններում ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման մասին. ընդհանուր միջոցներ Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման համար» (Ստրասբուրգ, 2007թ. հունիսի 21-22, փաստ. CM/Inf/DH(2007)33), լրացուցիչ հղումները տե՛ս ստորև:

173. Տե՛ս CM/Rec(2010)3:

- ապահովեն, որ գոյություն ունենան մեխանիզմներ՝ ճանաչելու համար ժամանակին չկատարվելու վտանգ պարունակող վճիռները, ինչպես նաև հիմնական պատճառները՝ դարձյալ ապագայում Կոնվենցիայի հողված 6-ի այդպիսի խախտումները կանխելու նպատակով,
- ընդունեն, որ երբ հիմնական համակարգային խնդիրը ներպետական դատարանների որոշումների չկատարման պատճառ է դառնում, պահանջվում են միջոցներ՝ ուղղված այդ խնդրին, ինչպես նաև դրա ազդեցությանը անհատ գործերի վրա,
- ապահովեն, որ լինեն միջոցներ արագացնելու ներպետական դատարանների վճիռների կատարումը, որոնց չափազանց երկար ձգձգվելու վտանգ է սպառնում՝ կանխելու համար այդ վտանգը:

Նախարարների կոմիտեի կողմից Դատարանի վճիռների կատարման վերահսկումը բացահայտել է մի շարք առանձնահատուկ կողմեր, որոնց պետք է ուշադրություն դարձնել արագացնող միջոցների արդյունավետությունը ապահովելու համար, այն է

174. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սկորդինոն ընդդեմ Բոսալիայի (No. 1)*, Դիմ. No. 36813/97, Մեծ պալատի 2006-թ. մարտի 29-ի վճիռը, պարբերություն 183: "Բացարձակապես անվիճելի է, որ լավագույն լուծումը, ինչպես շատ ոլորտներում, կանխարգելումն է: Դատարանը ... հաստատեց, որ շատ դեպքերում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը Պայմանավորվող պետությունների վրա պարտականություն է դնում կազմակերպել իրենց իրավական համակարգն այնպես, որ նրանց դատարանները կարողանան կատարել ... գործերը ողջամիտ ժամանակահատվածում լսելու իրենց պարտականությունը: Եթե իրավական համակարգը թերի է այս տեսակետից, ամենաարդյունավետ լուծումն է դատաբնություններն արագացնելու համար մշակված միջոցը, որ թույլ կտա կանխելու նրանց չափազանց երկար ձգձգումը: Այդպիսի միջոցը անառարկելի առավելություն ունի այն միջոցի նկատմամբ, որն ի վիճակի է միայն հատուցում տալու, քանի որ այն նաև կանխում է նույն կարգի դատավարություններին առնչվող հետագա խախտումները և ոչ թե միայն տույն է խախտումը a posteriori (փորձից հետո), ինչպես, օրինակ անում են փոխհատուցող տիպի միջոցները իտալական օրենքի նմանությամբ": Տե՛ս նաև անդամ պետություններին Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2010)3 հանձնարարականը չափազանց երկար դատաբնությունների վերաբերյալ՝ հաջող իրագործման ուղեցույցի հետ միասին:

175. Տե՛ս, օրինակ՝ *Բուրդովը ընդդեմ Ռուսաստանի (No. 2)*, դիմ. թիվ 33509/04, 2009թ. հունվարի 15-ի վճիռը, պարբերություն 98:

176. Նույն տեղում:

- ապահովելով համապատասխան կարգավորող/օրենսդրական համակարգ¹⁷⁷,
- ապահովելով բավարար բուջետային ռեսուրսներ՝ ծածկելու համար պետության դրամական պարտավորությունները¹⁷⁸,
- բարձրացնելով ձգձգման դեպքում պետության վճարելու պարտավորությունը ներառյալ դիմելով ավելի հարկադրական միջոցների¹⁷⁹,
- սահմանելով քաղժառայողների և այլ աշխատողների համար արդյունավետ պարտավորություն որոշումները չկատարելու դեպքում¹⁸⁰,
- կատարելագործելով դատական կատարածոների համակարգը¹⁸¹,
- ապահովելով սահմանադրական բողոքարկումների կամ իրավական պաշտպանության այլ միջոցների արդյունավետությունը (տե՛ս նաև սույն փաստաթղթի բաժին iv-ը)¹⁸²։

177. Տե՛ս, օրինակ՝ Բոսնիային և Հերցեգովինային վերաբերող CM/Inf/DH(2010)22 փաստաթուղթը, Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Սերբիային վերաբերող CM/Inf/DH(2010)25 փաստաթուղթը, Ուկրաինային վերաբերող CM/Inf/DH(2007)30 փաստաթուղթը:

178. Տե՛ս, օրինակ՝ Ալբանիային վերաբերող CM/Inf/DH(2011)36 փաստաթուղթը, Վրաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2009)28 փաստաթուղթը, Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Ուկրաինային վերաբերող SG/Inf/DH(2007)30 փաստաթուղթը:

179. Տե՛ս, օրինակ՝ Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Ուկրաինային վերաբերող CM/Inf/DH(2007)30 փաստաթուղթը:

180. Տե՛ս, օրինակ՝ Ալբանիային վերաբերող CM/Inf/DH(2011)36 փաստաթուղթը, Վրաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2009)28 փաստաթուղթը, Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Սերբիային վերաբերող CM/Inf/DH(2010)25 փաստաթուղթը:

181. Տե՛ս, օրինակ՝ Վրաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2009)28 փաստաթուղթը, Ուկրաինային վերաբերող CM/Inf/DH(2007)30 փաստաթուղթը:

182. Տե՛ս, օրինակ՝ Ալբանիային վերաբերող CM/Inf/DH(2011)36 փաստաթուղթը, Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Սերբիային վերաբերող CM/Inf/DH(2010)25 փաստաթուղթը:

Լրացուցիչ հրահանգավորում կարելի է գտնել Նախարարների կոմիտեի, ինչպես նաև Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի այլ համապատասխան փաստաթղթերում (CEPEJ)¹⁸³:

ii. Փոխհատուցողական միջոցներ

Թեև արագացման սկզբունքը պետք է գերադասել, Դատարանը ընդունել է, որ պետությունները կարող են նաև նախընտրել միայն իրավական պաշտպանության փոխհատուցողական միջոցը այն չհամարելով անարդյունավետ: Այդպիսի միջոցի արդյունավետությունը կախված է հետևյալ պահանջները բավարարելուց.

- փոխհատուցման հայցը պետք է լավի ողջամիտ ժամկետում,
- փոխհատուցումը պետք է վճարվի անհապաղ և ընդհանրապես, փոխհատուցման որոշումը հարկադրաբար կիրառելի դառնալու պահից ոչ ուշ քան վեց ամսա ընթացքում,
- փոխհատուցման հայցը կարգավորող ընթացակարգային կանոնները պետք է համապատասխանեն արդարության սկզբունքին, ինչպես երաշխավորում է Կոնվենցիայի հոդված 6-ը,
- դատական ծախսերի վերաբերյալ կանոնները չպետք է չափազանց մեծ բեռ դնեն հայցվորների վրա, եթե նրանց հայցը արդարացի է,
- փոխհատուցման մակարդակը չպետք է լինի անողջամիտ՝ համեմատած նմանատիպ գործերում Դատարանի կողմից տրվածների հետ¹⁸⁴:

183. Տե՛ս, մասնավորապես Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականները անդամ պետություններին Rec(2003)16-ը՝ վարչական օրենսդրության սահմաններում վարչական և դատական որոշումների կատարման վերաբերյալ և Rec(2003)17-ը՝ կատարման վերաբերյալ և (CEPEJ)-ի Ուղենիշները՝ ավելի լավ իրագործելու համար Եվրոպայի խորհրդի գոյություն ունեցող Հանձնարարականը (փաստ. CEPEJ(2009)11REV2):

184. Տե՛ս Իվանովը, պարբերություն 99:

Գոյություն ունի մի ուժեղ և անհերքելի կանխավարկած, որ չափից ավելի երկար դատաքննությունները կարող են պատճառել ոչ նյութական վնաս: Այս կանխավարկածը հատկապես հիմնավորված է Պետության կողմից իր դեմ արձակված դատավճիռի կատարումը արտակարգ երկար ձգձգելու դեպքում¹⁸⁵:

Նախարարների կոմիտեի կողմից Դատարանի վճիռների կատարման վերստուգումը բացահայտել է մի շարք առանձնահատուկ կողմեր, որոնց պետք կլինի ուշադրություն դարձնել՝ ապահովելու համար նաև փոխհատուցողական միջոցների արդյունավետությունը, մանավանդ ավտոմատ ինդեքսավորման և վճարումների հետաձգման տուգանքների միջոցով¹⁸⁶:

Կարելի է նշել, որ Դատարանը պետությանը գնահատման լայն ազատություն է տալիս ներպետական փոխհատուցողական միջոցը կազմակերպել այնպես, որ լինի «համապատասխան իր սեփական օրենսդրական համակարգին և ավանդույթներին համապատասխան և համահունչ՝ առնչվող երկրի կենսապայմաններին»¹⁸⁷: Այս կապակցությամբ չափազանց երկար դատավարությունների համար փոխհատուցողական ներպետական արդյունավետ միջոցների վերաբերյալ Դատարանը ընդունել է, որ «ներպետական դատարանների համար ավելի դյուրին կլինեք հետևել այլ կարգի վնասների համար ներպետական մակարդակում սահմանված գումարների չափին ... և հիմնվել իրենց ներքին համոզմունքների վրա, եթե նույնիսկ դա հանգեցնի ավելի նվազ չափի փոխհատուցման, քան սահմանվել է Դատարանի կողմից նմանատիպ գործերում»¹⁸⁸:

Դրական փորձառության օրինակ

■ Սերբիայում Սահմանադրական դատարանը 2012թ. իր նախադեպային իրավունքը համապատասխանեցրեց Ստրասբուրգի Դատարանի նախադեպային իրավունքին՝ կարգադրելու համար պետությանը իր սեփական ֆոնդերից վճարելու սնանկության գործընթացի մեջ գտնվող և հասարակական սեփականություն հանդիսացող ընկերության դեմ վերջնական դատավճիռներով

185. Նույն տեղում, պարբերություն 100:

186. Տե՛ս Վրաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2009)28 փաստաթուղթը, Ռուսաստանին վերաբերող CM/Inf/DH(2006)19rev3 փաստաթուղթը, Ուկրաինային վերաբերող CM/Inf/DH(2007)30 փաստաթուղթը:

187. Տե՛ս Իվանովը, պարբերություն 99:

188. Տե՛ս, օրինակ՝ *Սպիչեկան ընդդեմ Բտայիայի*, դիմ. թիվ 64890/01, Մեծ պալատի 2006թ. մարտի 29-ի վճիռը, պարբերություն 78:

սահմանված գումարները: Որպես արդյունք Դատարանը գտավ, որ սահմանադրական հայցը պետք է այսուհետև նման գործերում համարվի արդյունավետ միջոց, թեև մինչ այդ այդպիսին չէր ճանաչվել¹⁸⁹:

189. Տե՛ս *Մարինկովիչը ընդդեմ Սերբիայի*, դիմ. թիվ 5353/11, 2013թ. հունվարի 29-ի որոշումը, պարբերություն 59:

IV. Իրավական պաշտպանության ներպետական ընդհանուր միջոցներ

Ընդհանուր միջոցը Կոնվենցիայի հոդված 13-ի համատեքստում դա այն միջոցն է, որ նախատեսված է պետական մարմնի կողմից Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքի կամ ազատության խախտման հատուցման համար և կիրառվում է առանց որևէ սահմանափակման յուրանքանչյուր փաստացի և իրավական համատեքստում: Թեև հոդված 13-ը պարտավորեցնում է պետություններին տրամադրելու արդյունավետ միջոց Տյուրաքանյուրին¹⁹⁰, որի իրավունքներն ու ազատությունները խախտվել են, այն չի պահանջում, որ կողմ պետությունները կիրառեն ընդհանուր միջոցը որպես այդպիսին:

Հետևապես Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով ներպետական միջոցների արդյունավետության որոշման համար կիրառվող ընդհանուր սկզբունքները վերաբերում են նաև ընդհանուր միջոցների արդյունավետությանը¹⁹⁰: Լայն իմաստով սա նշանակում է, որ ընդհանուր միջոցները պետք է լինեն արդյունավետ, բավարար և հասանելի (շարունակությունը տե ս վերը, բաժին II):

Թերևս հնարավոր է տարբերակել ներպետական ընդհանուր միջոցների երկու հիմնական տեսակներ. մի կողմից որոշ կողմ պետություններում անհատների համար հնարավորություն է ընձեռնված դատավարության ընթացքում հիմնվել Կոնվենցիայի դրույթների վրա ցանկացած դատարանում, և մյուս կողմից ներկայացնելու սահմանադրական դիմում-գանգատներ:

Ընդհանուր միջոցի մի ձև կարող է դասվել այն փաստը, որ գործի որոշման համար Կոնվենցիան կարող է վկայակոչվել որպես կիրառելի օրենքի աղբյուր մի շարք կամ բոլոր դատարանների կամ տրիբունալների առջև¹⁹¹: Այդպիսի համակարգը թույլ է տալիս, որ Կոնվենցիայի դրույթների խախտման մասին բողոքները բավարարվեն դատաքննության վաղ փուլում, հնարավոր է, առանց ավելի բարձր աստիանի դատարաններ դիմելու անհրաժեշտության և մնուն են վերանայման ենթակա ավելի բարձր ներպետական աստիաններում, եթե դրա անհրաժեշտությունը կա:

190. Տե՛ս, օրինակ՝ *Մյուրմելին ընդդեմ Գերմանիայի*, դիմ. թիվ 75529/01, Մեծ պալատի 2006թ. հունիսի 8-ի վճիռը, պարբերություններ 97-101:

Կարելի է նշել, որ մի շարք ներպետական սահմանադրական կամ օրենսդրական հիմքի վրա սահմանված այլ միջոցներ, որոնց Դատարանը համարել է ոչ արդյունավետ կամ որոնց վերաբերյալ դեռևս հնարավորություն չի ունեցել արտահայտվելու, այնուամենայնիվ, կարող են բավարարել խախտումներին վերաբերող որոշ բողոքներ:

Ա. Սահմանադրական գանգատներ

Մի շարք անդամ պետություններում սահմանադրության պաշտպանության տակ գտնվող խախտված որևէ իրավունքի վերականգման համար հնարավոր է դիմել ազգային Սահմանադրական դատարան¹⁹²: Ընդհանուր իրավական պաշտպանության միջոցի այս ձևը հնարավորություն է տալիս բողոք ներկայացնելու ազգային ամենաբարձր ատյանին և կարող է նպաստել ապահովելու ներպետական մակարդակում պաշտպանվող իրավունքների մեկնաբանումն և նրա կիրառման կայունությունն ու կատարելագործումը՝ ընդհանուր առմամբ բարձրացնելով պաշտպանության արդյունավետությունը: Կայացնելով որոշումներ անհատական գործերով, որոնք այնուհետև

191. Այս տիպի միջոցներ կան, օրինակ՝ Ավստրիայում (Ավստրիայում Կոնվենցիայի սահմանադրական կարգավիճակի շնորհիվ Ավստրիայի իշխանությունները և դատարանները պետք է հաշվետու լինեն Կոնվենցիայի և Դատարանի նախադեպային իրավունքի առջև), Իռլանդիայում (Օրենք Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի մասին, 2003թ., բաժին 3. Այս միջոցը հասանելի է առաջին և բարձր ատյանի դատարանների առջև, մինչդեռ մյուսները ոչ, և այդ չափով կարող է համարվել լրացուցիչ), Նիդերլանդներում (Քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 6:162), Նորվեգիայում (Օրենք Նորվեգիայի օրենսդրության մեջ մարդու իրավունքների դերը ուժեղացնելու մասին, 1999թ., բաժին 3), Միացյալ Թագավորությունում (Մարդու իրավունքների օրենք, 1998թ., բաժին 8):

192. Ինչպես, օրինակ՝ Բոսնիայում և Հերցեգովինայում, Գերմանիայում, Թուրքիայում, Լատվիայում, Խորվաթիայում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Սերբիայում, Սլովակիայի Հանրապետությունում և Իսպանիայում: (2008թ. Ժողովրդավարություն օրենքի միջոցով Եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) կատարած համեմատական ուսումնասիրությունը պարզել է, որ «սահմանադրական գանգատներ և նման սահմանադրական միջոցներ» գոյություն ունեն Ադրբեջանում, Ալբանիայում, Անդորրայում, Ավստրիայում («մասամբ»), Գերմանիայում, Իսպանիայում, Լեհաստանում, Լիխտենշտայնում, Խորվաթիայում, Կիպրոսում, Հունգարիայում, «Մակեդոնիա նախկին Հարավսլավական Հանրապետությունում», Մալթայում, Մոնտենեգրոյում («միայն վարչական գործերում»), Շվեյցարիայում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Ռուսաստանի Դաշնությունում, Սլովակիայում, Սլովենիայում, Վրաստանում և Ուկրաինայում, տե՛ս փաստ. CDL-JU(2008)026, 2008թ. նոյեմբերի 7):

դառնում են Ստրասբուրգի Դատարան ներկայացվող բողոքների առարկա, Սահմանադրական դատարանը կարող է անմիջական իրավական երկխոսության մեջ մտնել ազգային և եվրոպական մակարդակների միջև: Այս երկու հանգամանքները իրավական միջոցների տրամադրումը և Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների խախտումների դատական քննությունը ամենաբարձր ազգային մակարդակով, նպաստում են լրացուցչության սկզբունքի արդյունավետ կիրառմանը Կոնվենցիայի ողջ համակարգում:

Ընդհանուր միջոցները կարող են նաև կարևոր դեր ունենալ, ապահովելով արդյունավետ իրավական պաշտպանություն այնպիսի իրադրություններում, որոնցում բացակայում են հատուկ միջոցները, և դրանով բավարարել Կոնվենցիայի հոդված 13-ի «յուրաքանչյուրի համար, ում իրավունքներն ու ազատությունները ... խախտվում են» (ընդգծումը մերն է) դրույթի արդյունավետ միջոցի կիրառման պահանջը: Օրինակ, որոշ անդամ պետություններում սահմանադրական գանգատը իրականում հանդիսանում է ողջամիտ ժամկետում ենթադրյալ խախտումների վերաբերյալ դատաքննության իրավունքի իրականացման ներպետական միջոց (Կոնվենցիայի հոդված 6 (1)) և կիրառվում է որպես բացառություն իրավական պաշտպանության միջոցների սպառման համար նախատեսված այլ ձևով կիրառվող կանոնից:

Որոշ անդամ պետությունների սահմանադրությունները այսպիսով նախատեսում են սահմանադրական դիմում-գանգատ (կամ հայց) ներկայացնելու որոշակի ընթացակարգ, որի միջոցով անհատը, իսկ որոշ դեպքերում նաև իրավաբանական անձինք¹⁹³ կարող են բողոք ներկայացնել ազգային սահմանադրական դատարան պետական մարմնի որևէ գործողության կամ բացթողման հետևանքով սահմանադրությամբ պաշտպանված իրավունքի խախտման վերաբերյալ: Այդպիսի միջոցները համարվում են արդյունավետ Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով, եթե սահմանադրությամբ սահմանված իրավունքները հստակորեն արտահայտում են կամ համապատասխանում են, ըստ էության, Կոնվենցիայի իրավունքներին¹⁹⁴: Դատարանը հաստատեց, որ "ինչ վերաբերում է մարդու հիմնարար իրավունքները և ազատությունները սահմանադրությամբ երաշխավորող իրավական համակարգերին... ապա տուժած անհատը պետք է ինքը որոշի այդ պաշտպանության արդյունավետությունը"¹⁹⁵:

193. Ինչպես, օրինակ՝ Ավստրիայում, Բոսնիայում և Հերցեգովինայում, Թուրքիայում, Լատվիայում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Ռուսաստանի Դաշնությունում, Սլովակիայում, և Սլովենիայում:

Այդ միջոցի իրավական շրջանակի սահմանափակումները կարող են որոշ հանգամանքներում այն դարձնել անարդյունավետ Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով: Օրինակ՝ Դատարանը գտել է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից անհատական գանգատների քննությունը անարդյունավետ է, երբ վկայակոչված իրավական դրույթի ենթադրյալ խախտումը ոչ թե նրա ոչ սահմանադրական լինելու հետևանք է (մի հարց, որը Սահմանադրական բովանդակություն ունեցող դրույթի սխալ կիրառման կամ մեկնաբանման արդյունք¹⁹⁶: Նմանապես, ըստ Կոնվենցիայի հոդված 35-ի սահմանադրական գանգատը կարող է որպես իրավական պաշտպանության միջոց անարդյունավետ լինել, եթե այն միայն վերաբերում է օրենսդրական դրույթներին և չի կիրառվում ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումների նկատմամբ¹⁹⁷:

Սահմանադրական գանգատներն ընդհանրապես լրացուցական բնույթին են դիմողը պետք է նախապես սպառած լինի հասանելի և արդյունավետ միջոցները, որոնք կիրառվում են դիմելիս ընդհանուր իրավասության դատարաններ: Այս կանոնը թույլ է տալիս բացառություններ, օրինակ՝ երբ դրա կիրառումը կարող է ծանր և անվերականգնելի վնաս պատճառել դիմողին¹⁹⁸, կամ առանձնահատուկ բողոքների դեպքում, օրինակ՝ երբ դրանք վերաբերում են ընդհանուր իրավասության դատարաններում դատաքննության չափազանց երկար տևելուն¹⁹⁹:

194. *Ապոստոլը ընդդեմ Վրաստանի* գործում (դիմ. թիվ 40765/02, 2006թ. նոյեմբերի 28-ի վճիռը) Դատարանը նշեց, որ համապատասխան ազգային սահմանադրական դրույթներից ոչ մեկը "պարտադիր որոշումների չկատարման դեմ չի տալիս երաշխիքներ, որոնք *առնվազն հեռավոր կերպով համեմատելի լինեն* Դատարանի նախադեպային իրավունքով սահմանվածների հետ" (շեղագրումը մերն է, պարբերություն 38):

195. Տե՛ս, օրինակ՝ Վինչիչը և այլք ընդդեմ Սերբիայի, դիմ. թիվ 44698/06 և այլք, 2009թ. դեկտեմբերի 1-ի վճիռը, պարբերություն 51:

196. Տե՛ս *Սավիթսը ընդդեմ Լատվիայի*, դիմ. թիվ 17892/03, 2012թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, պարբերություններ 113-115. Նաև *Դորոտա Շուր-Մեդիսկան ընդդեմ Լեհաստանի*, դիմ. թիվ 47414/99, 2003թ. հոկտեմբերի 9-ի ընդունելիության մասին որոշումը:

197. Տե՛ս, օրինակ՝ *Ռոյիմ Կոմերսիալ S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, դիմ. թիվ 16153/09, 2013թ. ապրիլի 16-ի վճիռը:

198. Այս ընդարձակ տիպի մի բացառություն առկա է, օրինակ՝ Ադրբեջանում, Գերմանիայում, Լատվիայում, Սլովենիայում:

199. Ինչպես, օրինակ՝ Խորվաթիայում, Սերբիայում:

Այնուհանդերձ, լրացուցչության սկզբունքի կիրառման եղանակը կարող է բացասական ձևով ազդել սահմանադրական բողոքի արդյունավետության վրա Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով: Օրինակ, Դատարանը համարել է, որ ներպետական օրենսդրության պահանջը, որ պետք է նախապես սպառել Գերագույն դատարանի նախագահին լրացուցիչ վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու ընթացակարգը, երբ անարդյունավետ է եղել պաշտպանության նախորդ միջոցը, հանդիսանում է խոչընդոտ սահմանադրական գանգատի հասանելիության համար²⁰⁰: Մի այլ գործում Դատարանը գտել է, որ ներպետական օրենսդրության պահանջը սահմանափակել սահմանադրական գանգատների շրջանակը Գերագույն դատարանում վիճարկված օրենսդրական կետերով (այս գործում հարցը վերաբերում է ընդունելիության օրենսդրական հիմքերին) «հանգեցրել է [Սահմանադրական դատարանում] դիմողի դիմում-գանգատների ըստ էության քննության փաստացի արգելքին»²⁰¹: Սահմանադրական գանգատը «[չի կարող] դիմողի գործում բավարար հավաստիությամբ համարվել պաշտպանության արդյունավետ միջոց», եթե Սահմանադրական դատարանը իր հայեցողությամբ քննության է առել դիմում-գանգատը այն հիմքով, որ դիմողի իրավունքը «կոպտորեն խախտված» է «ծանր և անվերականգնելի հետևանքներով», բայց այնուհանդերձ չկա բավարար նախադեպային իրավունք տվյալ հանգամանքների և կիրառվող պաշտպանության միջոցների մեկնաբանման համար²⁰²:

Ընդհանուր առմամբ, որպեսզի համարվի արդյունավետ՝ Սահմանադրական դատարան դիմելու միջոցը պետք է հասանելի լինի անհատների համար ուղղակիորեն: Ուստի Դատարանը մերժել է արդյունավետ համարել, օրինակ Իտալիայում գոյություն ունեցող սահմանադրական բացառիկ միջոցը, քանզի Սահմանադրական դատարան կարող է դիմել միայն դատավորը՝ կամ *ex officio* (ի պաշտոնե), կամ դատավարության կողմերից մեկի խնդրանքով

200. Տե՛ս *Բամայիլովն ընդդեմ Ադրբեջանի*, դիմ. թիվ 4439/04, 2008թ. հունվարի 17-ի վճիռը, պարբերություններ 39-40:
 201. Տե՛ս *Զբորովսկին ընդդեմ Սլովակիայի*, դիմ. թիվ 14325/08, 2012թ. հոկտեմբերի 23-ի վճիռը, պարբերություններ 51-54:
 202. Տե՛ս *Հորվաթը ընդդեմ Խորվաթիայի*, դիմ. թիվ 51585/99, 2001թ. հուլիսի 26-ի վճիռը, պարբերություններ 41-44 (NB: Խորվաթիայի օրենքը հետագայում փոխվել է, թույլ տալու համար սահմանադրական գանգատներ առանց նախապես սպառելու այլ միջոցները չափազանց երկար դատաքննությունների գործերի դեպքում՝ անկախ խախտման աստիճանից և հետևանքներից, տե՛ս *Սլավիչենկը ընդդեմ Խորվաթիայի*, դիմ. թիվ 20862/02, 2002թ. հուլիսի 4-ի ընդունելիության մասին որոշումը):

(«Իտալիայի իրավական համակարգում անհատը իրավունք չունի դիմել Սահմանադրական դատարան ուղղակիորեն հավաստիանալու համար, որ օրենքը սահմանադրական է: Սահմանադրական դատարան իրավունք ունի դիմել միայն գործը ըստ էության քննող դատարանը կամ իր սեփական նախաձեռնությամբ, կամ կողմերից մեկի խնդրանքով: Աղպիսի դիմումը չի կարող հետևաբար համարվել մի միջոց, որի սպառումը պահանջվում է Կոնվենցիայի հոդված 35-ով»²⁰³:

Կարևոր է, որ Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավական պաշտպանության միջոցը երաշխավորի որոշում ընդունելու արդյունավետ գործընթացը: Երբ դատարանը անկարող է իրեն համարում հանգելու որոշման փակուղուց դուրս գալու երաշխիքների բացակայության կամ դրանց ձախողման պատճառով, սպա դրա հետևանքն է դառնում՝ «դատարան դիմելու հասանելիության իրավունքի բնույթի [սահմանափակումը] ... [և դիմողին իր սահմանադրական գանգատի վերաբերյալ վերջնական լուծում ստանալու արդյունավետ իրավունքից [զրկելը]»²⁰⁴:

Սահմանադրական դատարան դիմելու ընթացակարգը որպեսզի հանդիսանա արդյունավետ պաշտպանության միջոց Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով, այն պետք է նաև նախատեսի արդյունավետ փոխհատուցում խախտման համար: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանը կարող է օժտված լինել մի շարք լիազորություններով: Այս լիազորությունները սովորաբար ընդգրկում են հետևյալը գործառնությունները անել հայտարարություն խախտում տեղի ունենալու մասին²⁰⁵. Բեկանել վիճարկվող որոշումը, միջոցառումը կամ ակտը²⁰⁶. կարգադրել համապատասխան մարմնին կատարել անհրաժեշտ գործողություններ, երբ խախտումը հանդիսացել է բացթողման արդյունք²⁰⁷. գործը փոխանցել համապատասխան մարմնին՝ Սահմանադրական դատարանի ուսումնասիրության արդյունքների

203. Տե՛ս *Իմնոբիլիարե Սաֆֆին ընդդեմ Իտալիայի*, դիմ. թիվ 22774/93, Մեծ պալատի 1999թ. հուլիսի 28-ի վճիռը, պարբերություն 42: Տե՛ս նաև, օրինակ՝ *I.R.S.-ը ընդդեմ Թուրքիայի*, դիմ. թիվ 26338/95, 2003թ. հունվարի 28:

204. Տե՛ս Մարինին ընդդեմ Ալբանիայի, դիմ. թիվ 3738/02, 2007թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, պարբերություններ 119-123:

205. Ինչպես օրինակ՝ Ալբանիայում, Անդորրայում, Ավստրիայում, Բելգիայում, Բոսնիա և Հերցեգովինայում, Գերմանիայում, Հայաստանում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Լատվիայում, Ռուսաստանի Դաշնությունում, Սերբիայում, Սլովակիայի Հանրապետությունում և Սլովենիայում:

206. Ինչպես օրինակ՝ Ալբանիայում, Անդորրայում, Ավստրիայում, Բելգիայում, Գերմանիայում, Հայաստանում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Սերբիայում, Սլովակիայի Հանրապետությունում և Սլովենիայում:

հիման վրա լրացուցիչ քննություն կատարելու համար²⁰⁸. կարգադրել վճարել փոխհատուցում²⁰⁹. և/կամ կարգադրել վերականգնել մինչ խախտումը եղած վիճակը (*restitutio in integrum*)²¹⁰:

Այս լագորությունները պետք է գոյություն ունենան ոչ միայն տեսականորեն, այլ պետք է նաև արդյունավետ լինեն գործնականում: Օրինակ՝ Սահմանադրական դատարանի կարգադրությունը արագացնել դատավարության ընթացքը պետք է կանխարգելիչ ազդեցություն ունենա ողջամիտ ժամկետներում դատաքննություն կատարելու իրավունքի խախտումների համար՝ կրճատելով իրականում դատաքննության ժամկետը²¹¹:

Օրինակ՝ Սահմանադրական դատարան ներկայացված գանգատը դատաքննության չափազանց երկար տևողության վերաբերյալ ոչ միայն հիմք է հանդիսանում խախտում հայտարարելու համար, այլ նաև կարգադրելու իրականացնել անհրաժեշտ գործողություն գերծ մնալ հետագա խախտումներից, տրամադրել լիարժեք ֆինանսական փոխհատուցում և դառնում է «պաշտպանության արդյունավետ միջոց այն իմաստով, որ կարող է միևնույն ժամանակ և՛ կանխել այդ իրավունքի ենթադրյալ հետագա խախտումն, և՛ տրամադրել համապատասխան փոխհատուցում՝ յուրաքանչյուր, արդեն տեղի ունեցած խախտման համար»²¹²: Մյուս կողմից, երբ Սահմանադրական դատարանի լիագորությունները սահմանափակվում են միայն սահմանադրությանը ոչ համապատասխան լինելու մասին հայտարարություն անելով և խնդրանք ուղղելով գործը քննող դատարանին արագացնել կամ ավարտել դատաքննությունը և չեն նախատեսում առանձնահատուկ, դատաքննության ընթացքը արագացնող միջոցառումներ հրահանգող կարգադրություններ անելու կամ փոխհատուցում նշանակելու հնարավորությունը և երբ անորոշ է նման խնդրանքի ազդեցությունը

207. Ինչպես օրինակ՝ Ալբանիայում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Սերբիայում և Սլովակիայի Հանրապետությունում:

208. Ինչպես օրինակ՝ Ալբանիայում, Բոսնիա և Հերցեգովինայում, Գերմանիայում, Չեխիայի Հանրապետությունում, Սլովակիայի Հանրապետությունում և Սլովենիայում:

209. Ինչպես օրինակ՝ Ավստրիայում, Բոսնիա և Հերցեգովինայում և Սլովակիայի Հանրապետությունում:

210. Ինչպես օրինակ՝ Սլովակիայի Հանրապետությունում:

211. Տե՛ս օրինակ՝ Վիչանովան ընդդեմ Սլովակիայի, դիմ. թիվ 3305/04, 2007թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը:

212. Տե՛ս Անդրասիկը և այլք ընդդեմ Սլովակիայի, դիմ. թիվ 57984/00 և այլք, 2002թ. հոկտեմբերի 22-ի որոշումը ընդունելիության մասին:

դատաքննության հետագա ընթացքի վրա, ապա Սահմանադրական դատարան ներկայացված գանգատը կարող է լինել անարդյունավետ:²¹³

Թեև սա չի նշանակում, որ սահմանադրական գանգատ ներկայացնելու ընթացակարգը որպես պաշտպանության միջոց անարդյունավետ է Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իմաստով, եթե Սահմանադրական դատարանի լիազորությունները սահմանափակվում են միայն խախտում հայտնաբերելով և չեղյալ հայտարարելով վիճարկվող որոշումը: «Երկաստիճան» մոտեցումը կարող է պաշտպանության արդյունավետ միջոց հանդիսանալ, երբ դիմողը հնարավորություն ունի պահանջել վերանայել իր գործը ավելի ցածր ատյանի դատարանում կամ վերանայել այլ կերպ համաձայն այն սկզբունքների, որոնք շարադրված են Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունված և խախտումը արձանագրած որոշման մեջ:²¹⁴ Ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված իրավական պաշտպանության միջոցները կարող են իրենց «ամբողջականությամբ» հավասարազոր լինել իրավական պաշտպանության մի արդյունավետ միջոցի ինչպես, օրինակ՝ Սլովակիայի Հանրապետությունում, ուր մինչ Պետական լիազորությունների կատարման համատեքստում վնաս հասցնելու պատասխանատվության մասին օրենքի համաձայն փախհատուցման վերաբերյալ հայցը ներկայացնելը, անհատներից կարող է պահանջվել ներկայացնել սահմանադրական դիմում-գանգատ²¹⁵:

Սահմանադրական դատարանի կոմից համապատասխան անհատական փոխհատուցում կարգադրելու հնարավորության պահանջը արտացոլվում է «վերացական» սահմանադրական գանգատների և «առանձնահատուկ» սահմանադրական գանգատների միջև եղած տարբերությամբ: Օրինակ՝ «վերացական»

գանգատը չի թույլատրում անհատին բողոքարկել իր մասնավոր հանգամանքների վրա ուղղակիորեն ազդող դատարանների կամ պետական մարմինների կողմից կայացրած որոշումները,²¹⁶ և Սահմանադրական դատարանին իրավունք է ընձեռում քննել միայն

213. Տե՛ս Սյուրմելին ընդդեմ Գերմանիայի, դիմ. թիվ 75529/01, Մեծ պալատի 2006թ. հունիսի 8-ի վճիռը, պարբերություններ 105-108; Հարսոմանը ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, դիմ. թիվ 53341/99, 2003թ. հուլիսի 10-ի վճիռը:

214. Տե՛ս Դորոտա Շոտտ-Մեդինսկան ընդդեմ Լեհաստանի, դիմ. թիվ 47414/99, 2003թ. հոկտեմբերի 9-ի որոշումը ընդունելիության մասին:

215. Տե՛ս Օմաստան ընդդեմ Սլովակիայի Հանրապետության, դիմ. թիվ 40221/98, 2002թ. դեկտեմբերի 10-ի որոշումը:

216. Տե՛ս, օրինակ՝ Մպոստոլը ընդդեմ Վրաստանի, վերը, պարբերություն 40:

օրենքների սահմանադրականությունը ընդհանուր իմաստով և նրան իրավունք չի տալիս չեղյալ հայտարարել կամ վերանայել պետության կողմից անհատի դեմ կիրառվող առանձնահատուկ միջոցները:²¹⁷ «Առանձնահատուկ» գանգատը հնարավորություն է ընձեռում փոխհատուցում սահմանել պետական մարմինների կամ պաշտոնյաների կողմից իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ կատարվող խախտումների համար կամ, երբ սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքի խախտումը հանդիսանում է մի այլ միջամտության, այլ ոչ թե որևէ որոշման հետևանք արգելելու համապատասխան մարմին շարունակել խախտել այդ իրավունքը և կարգադրել վերականգնել հնարավորինս ստատուս քվոն:²¹⁸ Այսպիսի սահմանադրական գանգատը նաև հնարավորություն է տալիս վերացնել դատական մարմնի որոշման կամ բացթողման արդյունքում ուղղակիորեն և անմիջականորեն առաջացած խախտումները՝ անկախ վարույթի համար հիմք հանդիսանալ փաստերի: Օրենքի ոչ սահմանադրական ճանաչելը անվավեր է դարձնում դատարանների կամ պետական մարմինների կողմից այդ օրենքի հիման վրա կայացրած բոլոր վերջնական որոշումները:²¹⁹

Դրական փորձառության օրինակ

■ «Սահմանադրական դատարան անհատական դիմումներ կայացնելու իրավունքը» ներմուծվել է Թուրքիայի իրավական համակարգ 2010թ. սեպտեմբերին տեղի ունեցած սահմանադրական փոփոխություններից ի վեր: 2012թ. սեպտեմբերի 23-ից Սահմանադրական դատարանը սկսել է ստանալ դիմումներ համաձայն այս դրույթի: Դատարանը գտնում է, որ չունի որևէ պատճառ նշելու, որ այս իրավական պաշտպանության միջոցը սկզբունքորեն չի ապահովում ըստ Կոնվենցիայի բողոքների համար համապատասխան փոխհատուցում տրամադրելու հնարավորությունը:²²⁰

217. Տե՛ս, օրինակ՝ Վենը ընդդեմ Հունգարիայի, դիմ. թիվ 21495/93, 1993 թ. հունիսի 30-ի Հանձնաժողովի որոշումը:

218. Տե՛ս, օրինակ՝ Հարտմանը ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, դիմ. թիվ 53341/99, 2003թ. հուլիսի 10-ի վճիռը, պարբերություն 49; Սյուրմելին ընդդեմ Գերմանիայի, դիմ. թիվ 75529/01, 2006թ. Մեծ պալատի հունիսի 8-ի վճիռը, պարբերություն 62:

219. Տե՛ս, օրինակ՝ Բիբրա Բլումը և այլք ընդդեմ Բսպանիայի, դիմ. թիվ 37680/97, 1999թ. մարտի 9-ի ընդունելիության մասին որոշումը; Ֆոզգերայտերը ընդդեմ Գերմանիայի, դիմ. թիվ 47169/99, 2004թ. հունավարի 8-ի վճիռը, պարբերություն 23:

220. Տե՛ս օրինակ՝ Հասան Ուզունը ընդդեմ Թուրքիայի, դիմ. թիվ 10755/13, 2013թ. ապրիլի 30-ի ընդունելիության մասին որոշումը:

Բ. Կոնվենցիայի դրույթների ուղղակի վկայակոչումը իրավական պաշտպանության միջոցներին վերաբերող սովորական դատավարության ընթացքում

Իրավական համակարգերում, որտեղ Կոնվենցիան ունի ներպետական օրենսդրության կարգավիճակ, այն ուղղակիորեն կիրառվում է սովորական դատավարության ընթացքում որոշ կամ բոլոր դատարանների կողմից: Մա թույլ է տալիս անձանց, ովքեր պնդում են, որ պետական մարմնի գործողության կամ բացթողման հետևանքով խախտվել են Կոնվենցիայով սահմանված իրենց իրավունքները, դիմել իրավասու որևէ ներպետական դատարան կամ տրիբունալ վերականգնելու իրենց իրավունքները: Մա օրինակ՝ տեղի է ունենում մոնիստական իրավական համակարգերում, որտեղ պայմանագրերի և միջազգային իրավունքի կազմակերպությունների կողմից ընդունված բանաձևերի դրույթները, ըստ էության, պարտադիր են բոլոր անձանց համար և ուժի մեջ են մտնում իրենց հրապարակումից հետո: Որոշ մասնակից պետություններում Կոնվենցիայի դրույթները նույնպես գերակա են ներպետական օրենսդրության նկատմամբ: Այս տիպի համակարգում դատարանները կիրառում են Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները անվերապահորեն՝ անկախ ներպետական դրույթներից:

Այդպիսի դատավարությունները ղեկավարվում են սովորական ընթացակարգային կանոններով: Համապատասխան դատարանը կամ տրիբունալը կարող է իր լիազորությունների շրջանակում ընդունել որևէ խախտումը չեզոքացնող որոշում, որը կարող է նախատեսել կամ չնախատեսել փոխհատուցում տրամադրելու լիազորությունը,²²¹ կամ հակառակը կարող է սահմանափակվել միայն փոխհատուցում տրամադրելով:²²² Եթե համապատասխան դատարանը և տրիբունալը լիազորված չեն անվավեր ճանաչել օրենքը, ապա իրենց կողմից ձևակերպած սահմանումը, որ խախտումը օրենքի և պաշտպանվող իրավունքի սկզբունքային անհամատեղելիության հետևանք է, չի կարող ունենալ անմիջական հետևանքներ այդ օրենքի ավելի լայն կիրառման համար: Այնուամենայնիվ, համապատասխան դատարանը կամ տրիբունալը

221. Ինչպես, օրինակ՝ Միացյալ Թագավորությունում:

222. Ինչպես, օրինակ՝ Իռլանդիայում:

կարող են հայտարարել, որ քննարկվող օրենքը անհամատեղելի է պաշտպանվող իրավունքի հետ, որի իրավասությունը սովորաբար պատկանում է ավելի բարձր ատյանի դատարաններին:²²³

Օրինակ՝ Նորվեգիայում Կոնվենցիան ազգային օրենսդրության մեջ ընդգրկվել է 1999թ. մայիսի 21-ի Նորվեգիայի օրենսդրության մեջ մարդու իրավունքների դրության ամրապնդման մասին օրենքի (Օրենք մարդու իրավունքների մասին) միջոցով: Ըստ այս օրենքի բաժին 3-ի ազգային օրենսդրության դրույթների հետ հակասության դեպքում գերակայում են մարդու իրավունքների միջազգային կոնվենցիաներով սահմանված այն դրույթները, որոնք ընդգրկվել են ազգային օրենսդրության մեջ: Կոնվենցիաների դրույթները կիրառվում են ուղղակիորեն և կարող են ուղղակիորեն վկայակոչվել Նորվեգիայի բոլոր դատարաններում: Յուրաքանչյուր դատարան կարող է որոշել հակասում է արդյոք իր կողմից քննվող գործին վերաբերող ազգային օրենսդրության դրույթը մարդու իրավունքների կոնվենցիաների դրույթներին թե ոչ, սակայն իրավասու չէ հայտարարել, որ ներպետական օրենսդրության դրույթը, ընդհանուր առմամբ, անհամատեղելի է մարդու իրավունքները երաշխավորող դրույթների հետ: Նմանապես, Սլովակիայի Սահմանադրության հոդված 152-ի պարբերություն 4-ի համաձայն սահմանադրական օրենսդրության, օրենքների և այլ ընդհանուր առմամբ պարտադիր իրավական նորմերի մեկնաբանումը և կիրառումը պետք է համապատասխանի Սահմանադրությանը, և համաձայն հոդված 154 (c)-ի պարբերություն 1-ի համապատասխան միջազգային պայմանագրերը, ներառյալ Կոնվենցիան, ունեն գերակայություն ներպետական օրենսդրության նկատմամբ այն դեպքում, երբ սահմանադրական իրավունքներին և ազատություններին տրամադրվում են ավելի լայն ընդգրկման շրջանակներ: Ներպետական մարմինների կողմից օրենքի կիրառման ժամանակ այս դրույթների համակցված ազդեցությունը կայանում է նրանում, որ Կոնվենցիայի դրույթները և Դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքը դառնում են մեկնաբանման պարտադիր ուղեցույց Սահմանադրության երկրորդ բաժնում ընդգրկված հիմնարար իրավունքների և ազատությունների մեկնաբանման և իրավական կարգավորման համար և այսպիսով ստեղծվում մի շրջանակ, որի սահմաններից չեն կարող դուրս գալ այդ մարմինները առանձնահատուկ գործերը քննելիս (տե ս I. ՄՏ 67/03):

223. Ինչպես, օրինակ՝ Իռլանդիայում, Միացյալ Թագավորությունում:

Դրական փորձառության օրինակներ

■ Ֆրանսիայում Կոնվենցիան ունի ավելի բարձր օրենքի կարգավիճակ ըստ 1958թ. հոկտեմբերի 4-ին ընդունված Սահմանադրության հոդված 55-ի, որը սահմանում է, որ «իրապարակումից հետո պատշաճ կերպով վավերացված կամ հաստատված պայմանագրերը կամ համաձայնագրերը գերակա են Խորհրդարանի կողմից ընդունված օրենքների նկատմամբ՝ յուրաքանչյուր համաձայնագրի կամ պայմանագրի մյուս կողմի կիրառման պայմանով»։ Յուրաքանչյուր դիմող կարող է ներպետական ընդհանուր իրավասության դատարանում ապավինել Կոնվենցիայով սահմանված և ուղղակիորեն կիրառվող իրավունքներին և ազատություններին։ Հետևաբար, խախտումը կանխելու կամ անհրաժեշտության դեպքում փոխհատուցում պահանջելու վերաբերյալ հայց ներկայացնելու հնարավորություն ստանալու համար, անհատը պետք է վկայակոչի Կոնվենցիայի դրոյթները։ Դիմողից պահանջվում է, որ վերջինս Կոնվենցիայի խախտմանը վերաբերող բողոքները ներկայացնի ներպետական դատարանի դատավորին։ Հակառակ դեպքում, Դատարանը անընդունելի կհամարի բողոքը, քանզի այն չի սպառել ներպետական պաշտպանության միջոցները։²²⁴ Այս մեխանիզմը անհատներին տրամադրում է չափազանց լայն ծավալի պաշտպանության միջոցներ, որոնք կարող են կիրառվել յուրաքանչյուր դատավարության ընթացքում։ Նմանատիպ համակարգ գոյություն ունի, օրինակ Ավստրիայում, ուր Կոնվենցիան ունի սահմանադրական կարգավիճակ։²²⁵

■ Շվեդիայում Գերագույն դատարանը մշակել է այնպիսի մի գործելակերպ, որի համաձայն Կոնվենցիայի խախտումների համար կարող է նշանակվել վնասի փոխհատուցում։ Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումների համար փոխհատուցում պահանջող հայցերը կարող են ներկայացվել Արդարադատության կանցլերին։ Նաև հնարավոր է այդպիսի փոխհատուցման հայց ուղղակիորեն ներկայացնել ընդհանուր իրավասության դատարաններ՝ առանց Արդարատատության կանցլերին դիմելու։ Դատարանը գտնում է, որ Գերագույն դատարանի գործելակերպը համատեղված Արդարադատության կանցլերի գործառույթների հետ կարող են դիտվել բավական համոզիչ համարելու համար, որ ներկայումս Շվեդիայում գոյություն ունի հասանելի ու արդյունավետ մի իրավական

224. Տե՛ս, օրինակ՝ *Segame SA* -ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, դիմ. թիվ 4837/06, 2012թ. հունիսի 7-ի վճիռը, պարբերություններ 68 և 71. *A.S.P.A.S-ն.&Lագրեզան ընդդեմ Ֆրանսիայի*, դիմ. թիվ 29953/08, 2011թ. սեպտեմբերի 22-ի վճիռը, պարբերություն 59:

225. Տե՛ս *Tauernfleisch Vertriebs GmbH-ն և այլք ընդդեմ Ավստրիայի և 21այլ դիմումներ*, դիմ. թիվ 36855/06, 2013թ. մարտի 12-ի որոշումը, պարբերություններ 8, 9, 23 և 24:

պաշտպանության միջոց, որը իվիճակի է փոխհատուցում տրամադրել Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումների համար : Մինչ Եվրոպական դատարան բողոք ներկայացնելը, հնարավոր դիմողները նախ պետք է ներկայացնեն ներպետական հայց ստանալու փոխհատուցում Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումների համար²²⁶:

226. Տե՛ս Էրիկսսոնը ընդդեմ Շվեդիայի, դիմ. թիվ 60437/08, 2012թ. ապրիլի 12 վճիռը, §52, տե՛ս նաև Բերգը ընդդեմ Շվեդիայի, դիմ. թիվ 26427/06, 2011թ. նոյեմբերի 29-ի որոշումը և Էսկիլսսոնը ընդդեմ Շվեդիայի, դիմ. թիվ 14628/08, 2012թ. հունվարի 24-ի որոշումը:

V. Կոնվենցիայի դրույթների հաշվի առնելը ներպետական դատարանների և տրիբունալների կողմից

Կոնվենցիայի յուրաքանչյուր բարձր պայմանավորվող կողմ պարտավորված է ապահովել Կոնվենցիայի հողված 1-ի սահմանած իրավունքները՝ իր իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար և համաձայն հողված 46-ի կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները այն գործերով, որոնցում նա կողմ է հանդիսանում: Քանզի Դատարանը խրախուսվում է հետևողական լինել Կոնվենցիայի մեկնաբանման հարցում²²⁷, պետության բոլոր ճյուղերին, ներառյալ ներպետական դատարաններն ու տրիբունալները, խորհուրդ է տրվում հաշվի առնել Դատարանի կողմից իրագործված Կոնվենցիայի դրույթների հաստատուն մեկնաբանումը բոլոր բարձր պայմանավորվող կողմերի դեմ ուղղված գործերով: Սա կարող է նպաստել Կոնվենցիայի խախտումների կանխարգելմանը: Ներպետական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը կարող է զգալիորեն բարձրանալ, եթե այն կարողանա համաձայն կենդանի գործիքի դոկտրինայի համահունչ լինել Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի մեկնաբանման զարգացումներին, չսպասելով, որ խախտումը առանձնահատուկ կերպով արտացոլվի բարձր պայմանավորվող կողմի դեմ ընդունված վճիռի մեջ:

Բրայթոնի հռչակագիրը ուշադրությունը բեվեռում է Դատարանի և ներպետական դատարանների և տրիբունալների միջև երկխոսության կարևորության վրա:²²⁸ Սա գործում է ոչ միայն դատավորների միջև հանդիպումների միջոցով, այլ հատկապես գաղափարների և սկզբունքների փոխանակման միջոցով, ինչպես դրանք արտացոլված են վճիռներում: Եթե ներպետական դատարանները կարողանան հաշվի առնել Կոնվենցիայի սկզբունքները և Դատարանի նախադեպային իրավունքը, ապա նրանք կկարողանան դրանք քննարկման առարկա դարձնել իրենց դատավճիռներում, և հետևաբար Դատարանն էլ կկարողանա ազդել այդ վերլուծական աշխատանքի վրա և զգալ դրա ազդեցությունը իր գործունեության վրա: Սա հարստացնում և ընդլայնում է Դատարանի հեղինակավոր դերը Կոնվենցիայի մեկնաբանման

227. Տե՛ս Բրայթոնի հռչակագրի պարբերություններ 23 և 25 (գ)-ը:

228. Տե՛ս Բրայթոնի հռչակագրի պարբերություն 12(գ)-ը:

հարցում: Բրայթոնի հռչակագրում մասնակից պետությունները արտահայտել են իրենց վճռականությունը աջակցել այս համագործակցությանը²²⁹:

Բազմաթիվ իրավական համակարգերում դատարանը կամ տրիբունալը կարող է հաշվի առնել օրենսդրության կամ մեկնաբանման որևէ աղբյուր, հատկապես եթե քննության է առնում նորույթ հանդիսացող մի կետ, որի վերաբերյալ այդ դատարանի կամ տրիբունալի իրավական համակարգում չի ներառված որևէ հեղինակավոր կարծիք: Օրինակ՝ դատարանը կարող է հաշվի առնել ոչ միայն նույն իրավական համակարգում գործող դատարանների որոշումները, այլ նաև միջազգային դատարանների և այլ իրավական համակարգերում գործող ավելի բարձր աստիճանի դատարանների և տրիբունալների նախադեպային իրավունքը: Եթե Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքները ներառվել են ներպետական իրավական համակարգի մեջ հատուկ օրենսդրությամբ կամ սահմանադրական ընդհանուր կարգավորման միջոցով, ապա ներպետական դատարաններից կամ տրիբունալներից կարելի է պահանջել մեկնաբանել և կիրառել այդ իրավունքները: Նման հանգամանքներում կարևոր է, որ ներպետական դատարանը կամ տրիբունալը հնարավորություն ունենա անվերապահորեն հաշվի առնել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը,²³⁰ առանց որի այն դժվար թե իվիճակի լինի պատշաճ ձևով մեկնաբանել Կոնվենցիան:

Օրինակ՝ Միացյալ Թագավորությունում դատարանը կամ տրիբունալը, ներպետական օրենսդրության մեջ ներգրավված Կոնվենցիայի իրավունքների հետ առնչվող որևէ հարցի վերաբերյալ որոշում ընդունելիս, պարտավոր է (բայց ոչ պաշտոնապես) հաշվի առնել Դատարանի նախադեպային իրավունքը, ինչը գործնականում նշանակում է, որ ներպետական դատարաններն ու տրիբունալները առաջնորդվում են Դատարանի մեկնաբանությամբ, եթե չկա որևէ առանձնահատուկ պատճառ դա հաշվի չառնելու համար:²³¹

Գերմանիայի դաշնային սահմանադրական դատարանը (*Bundesverfassungsgericht*) իր մի քանի վճիռներում անդրադարձել է Կոնվենցիայի և Գերմանիայի օրենսդրության միջև եղած կապին, փաստորեն ՄԻԵԴ-ի և Ստրասբուրգի նախադեպային իրավունքը բարձրացնելով սահմանադրական իրավունքի մակարդակի: Ըստ

229. Տե՛ս Բրայթոնի հռչակագրի պարբերություն 9 (գ) iv-ը:

230. և նմանապես Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը և Նախարարների կոմիտեն մինչ Կոնվենցիայի Առձանագրություն թիվ 11-ի ուժի մեջ մտնելը:

Սահմանադրական դատարանի՝ Կոնվենցիան, որը համաձայն ներպետական օրենսդրության պաշտոնապես համարվում է սովորական օրենսդրական ակտ, ծառայում է որպես Սահմանադրության հիմնարար իրավունքների և օրենքի գերակայության սկզբունքների «մեկնաբանման օժանդակ միջոց» (Auslegungshilfe): Սա չի պահանջում, որպեսզի սահմանադրական ցուցումները սխեմատիկորեն համապատասխանեցված լինեն Կոնվենցիայի դրույթներին, բայցևայնպես պահանջվում է, որ Կոնվենցիայի արժեքները հաշվի առնվեն այնքանով, որքանով դա համատեղելի է սահմանադրական չափանիշների հետ: Դաշնային սահմանադրական դատարանը մինչև անգամ Ստրասբուրգի Դատարանի լույսի ներքո չեղյալ է հայտարարել իր սեփական նախադեպային իրավունքը²³²: Նման մոտեցում են ցուցաբերում Ավստրիայի իշխանություններն ու դատարանները:

Ըստ Նիդերլանդների Սահմանադրության հոդված 93-ի միջազգային պայմանագրերի կատարումը պարտիդիր է դրանց հրապարակման պահից: Սահմանադրության հոդված 94-ում նշվում է, որ Թագավորությունում սահմանված իրավական նորմերը չեն գործում, եթե դրանց կիրառումը հակասում է պայմանագրերի այն դրույթներին, որոնք պարտադիր են բոլոր անձանց համար: Առաջնորդվելով այս սկզբունքով, ներպետական դատարանները մարդու իրավունքների հետ կապված հարցերը քննում են Կոնվենցիայի լույսի ներքո,

231. Ուղղորդում ակնկալելով Մեծ պալատից Ալ-Խավաջան և Տահերին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով, ՄԲ-ի Գերագույն դատարանը մերժեց Բ-ն ընդդեմ Հորնքայալը և այլք գործում կիսել Պալատի կասկածը այն մասին, որ կան որևէ հակակշիռ հանդիսացող բավարար գործոններ արդարացնելու համար չհիմնավորված ապացույցների ընդունումը, ինչը հանդիսանում է մեղադրանք հարուցելու միակ կամ որոշիչ հիմքը, նկատի ունենալով, որ ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է արդար դատավարության իրավունքը: Գերագույն դատարանը նշել է, որ թեպետ այն սովորաբար կիրառում է Դատարանի կողմից հստակ կերպով սահմանված սկզբունքները, այնուհանդերձ կարող է հրաժարվել հետամուտ լինել Ստրասբուրգի որոշմանը, երբ կան մտահոգություններ Դատարանի կողմից ոչ բավարար կերպով ներպետական վարույթի ասպեկտների ընկալման և ընդգրկման առումով: Հորնքայալի վճռի լույսի ներքո, Մեծ պալատը Ալ-Խավաջանի և Տահերիի գործով արտահայտեց կարծիք, որ չհիմնավորված հայտարարության ընդունումը, ինչը միակ կամ որոշիչ ապացույցն է մեղադրյալի հանդեպ, չի հանգեցնի մեքենայաբար հոդված 6(1)-ի խախտմանը, և գտավ, որ Միացյալ Թագավորության օրենսդրությունը պարունակում է հզոր երաշխիքներ արդարություն ապահովելու համար: Իր համընկնող կարծիքում դատավոր Բրատցան համարեց սա դատական մարմինների միջև երկխոսության դրական օրինակ:

232. Կանխարգելիչ կալանք, 2011թ. մայիսի 4-ի վճռի, թիվ 2, Բ-ն ընդդեմ R-ի (No. 2 BvR), 2365/09, տե՛ս www.bundesverfassungsgericht.de վեբկայքը:

դեկավարվելով ոչ միայն Դատարանի կողմից Նիդերլանդների դեմ կայացրած որոշումներով, այլ նաև ուսումնասիրելով Կոնվենցիայի դրույթները՝ հաշվի առնելով Դատարանի ողջ օրենսդրական դաշտն ու նախադեպային իրավունքը: Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքները պետք է համահունչ լինեն Դատարանի մեկնաբանմանը²³³:

Նորվեգիայի գերագույն դատարանը իր մի քանի վճիռներում նշել է, որ Կոնվենցիան մեկնաբանելիս ներպետական դատարանները պետք է օգտվեն Դատարանի կողմից կիրառվող նույն մեթոդից և այդպիսով հաշվի առնեն Դատարանի նախադեպային իրավունքը: Դատարանի որոշումների տարածման շրջանակի վերաբերյալ առաջացած տարակուսանքի դեպքում, դատարանները պետք է որոշեն, թե որքանով Դատարանի կողմից կիրառված իրավական դրույթները և գործի փաստերը համեմատելի են ներպետական դատարանի կողմից քննվող գործի հետ: Այնուամենայնիվ, քանզի Կոնվենցիայի մեկնաբանման կատարելագործումը հիմնականում Դատարանի խնդիրն է, Գերագույն դատարանը նշել է, որ ներպետական դատարանների մեկնաբանությունները չեն կարող լինել Դատարանի մեկնաբանությունների պես դինամիկ: Գերագույն դատարանի ընդունած գործելակերպը գործնականում նշանակում է, որ ներպետական դատարանները դեկավարվում են Դատարանի նախադեպային իրավունքով:

Երբ ազգային դատարանին կամ տրիբունալին դիմում են մեկնաբանել ազգային օրենսդրության որևէ դրույթ, ապա խախտումներից խուսափել կարելի է, եթե հաշվի առնվեն Կոնվենցիայի պահանջները, ինչպես նաև դրանց մեկնաբանումը Դատարանի կողմից ընտրություն կատարելով այլընտրանքային մեկնաբանությունների միջև: Ներպետական դատարաններին ու տրիբունալներին թույլատրվում է դա անել տարբեր մասշտաբներով: Օրինակ՝ բազմաթիվ իրավական համակարգերում, եթե չկան հակառակ ապացույցներ, ապա կարելի է ենթադրել, որ, օրենսդրական մարմինը, ընդունելով երկիմաստ օրենսդրական դրույթ, չի ունեցել որևէ մտադրություն՝ սովյալ պետության համար ստեղծելու այնպիսի մի իրավիճակ, որ այն անկարող լինի կատարել Կոնվենցիայով ստանձնած իր պարտավորությունները: Որոշ իրավական համակարգերում²³⁴ հնարավոր է անգամ, որ ներպետական դատարանը կամ տրիբունալը

233. Նման համակարգեր կան նաև, օրինակ՝ Հունաստանում և Շվեդիայում:

234. Օրինակ՝ Ավստրիայում, Դանիայում, Էստոնիայում, Թուրքիայում, Լատվիայում, Միացյալ Թագավորությունում, Նիդերլանդներում, Նորվեգիայում, Շվեյցարիայում, Ֆինլանդիայում:

անտեսի որևէ օրենսդրական դրույթի մեկնաբանումը, եթե այն համարի անհամատեղելի Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների հետ, և կիրառի մի այլ մեկնաբանություն, որը կամ կսահմանափակի տվյալ դրույթի ազդեցությունը կամ իր մեջ կընդգրկի լրացուցիչ հատկանիշներ կամ երաշխիքներ: Սա կարող է աջակցել օրենսդրության այնպիսի մեկնաբանությանը, որը համատեղելի է Կոնվենցիայի հետ: Որոշ առանձնահատուկ հանգամանքներում հենց ներպետական դատարանների ու տրիբունալների ընթացակարգերն ու վճիռները կարող են խախտումների առաջացման պատճառ դառնալ: Դրանից կարելի է խուսափել, եթե ներպետական դատարաններն ու տրիբունալները հաշվի առնեն Կոնվենցիայի սկզբունքները այնպես, ինչպես դրանք մեկնաբանվում են Դատարանի նախադեպային իրավունքում:

Օրինակ՝ Շվեյցարիայի դաշնային տրիբունալը ի կատարումն Կոնվենցիայի հոդված 13-ի իր պարտավորությունների, իրեն իրավագոր է համարել քննելու մի հարց, որի համար դաշնային օրենսդրությամբ չի նախատեսվում որևէ իրավական պաշտպանության միջոց²³⁵: Նման մոտեցում է ցուցաբերում նաև Ավստրիայի Գերագույն դատարանը²³⁶:

Դատարանը բավարար է համարում ներպետական դատաքննության ընթացքում Կոնվենցիայով սահմանված համապատասխան իրավունքների վկայակոչումը, որպեսզի սպառված համարի ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների կիրառումը: Այնուամենայնիվ, հայցվորը կարող է դատարանի կամ տրիբունալի ուշադրությունը հրավիրել, Կոնվենցիայով սահմանված կամ նախադեպային իրավունքի առումով Դատարանում քննարկված, որևէ առանձնահատուկ հարցի վրա, կարող է նաև դա անել ըստ ներպետական դատավարության պահանջների, առանց որևէ խոչնդոտի կամ հանգամանքների անհրաժեշտության: Ներպետական դատարանը կամ տրիբունալը կարող է չանդրադառնալ տվյալ հարցին, եթե դատավարության կողմերից մեկը այն չի բարձրաձայնում:

Բազմաթիվ ներպետական համակարգերում հայցվորից չի պահանջվում ներկայացնել ներպետական դատավարության համար հիմք հանդիսացող Դատարանի համապատասխան վճիռ

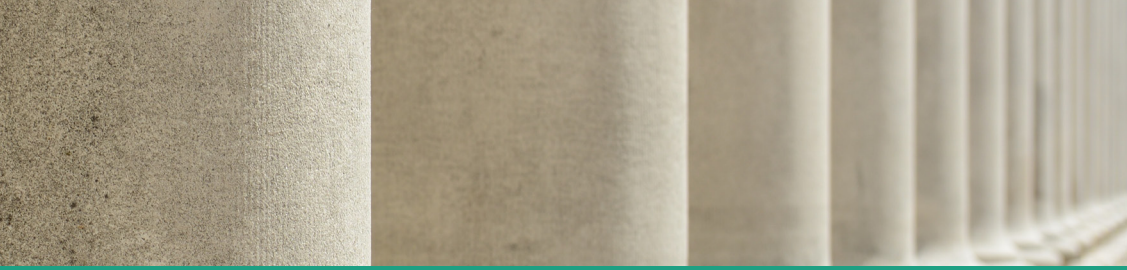
235. St`u Քսավիթ Հավիթին (*Xhavit Haliti*) ընդդեմ Շվեյցարիայի, դիմ. թիվ 14015/02, 2005թ. մարտի 1-ի որոշումը, նաև Լիննեկոզելը ընդդեմ Շվեյցարիայի, դիմ. թիվ 43874/98, 2005թ. մարտի 1-ի վճիռը, պարբերություններ 35-38:

236. 2007թ. հոկտեմբերի 23-ի վճիռը, 110s 132/06f:

թարգմանությունը: Այնուհանդերձ, որոշ անդամ պետություններում այն կարող է պահանջվել, սակայն յուրանքանցյուր այդպիսի պահանջ չպետք է դառնա անհիմն բեռ հայցվորի համար:

Եթե դատաքննության ննթացքում կողմերից մեկը մտադիր է մեջբերումներ անել Կոնվենցիայից կամ Դատարանի նախադեպային իրավունքից, ապա պետք է ապահովվի զենքերի հավասարության սկզբունքը դատավարության մյուս մասնակիցների համար:

Օրինակ՝ Նիդերլանդներում չի պահանջվում ներպետական դատարան ներկայացնել Դատարանի վճռի թարգմանությունը: Դատարանի վճիռների հարցերով կարելի է դիմել եվրոպական իրավունքի համակարգողներ (“GCE”) կոչվող աշխատակիցներին, որոնք կան յուրաքանչյուր դատարանում և պատասխանատու են իրազեկելու իրենց գործընկերներին եվրոպական դատարանների նախադեպային իրավունքի համապատասխան զարգացումների մասին:

www.coe.int